

Platební morálka domácností v České republice

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Petr Strejček, Ph.D., MBA

Denisa Kotrbová

Brno 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Petru Strejčkovi, Ph.D., MBA, za jeho vstřícnost, cenné připomínky a rady při vedení této bakalářské práce. Mé poděkování také patří panu Mgr. Davidu Sahulovi z Exekutorské komory ČR a Mgr. Aleně Koktové z Ministerstva spravedlnosti ČR za poskytnutí důležitých informací a vstřícné zodpovězení e-mailových dotazů.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Platební morálka domácností v České republice** vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 23. května 2016

Abstract

Kotrbová, D. The payment discipline of households in the Czech republic. Bachelor thesis. Brno: Mendel University in Brno, 2016.

This Bachelor thesis deals with evolution of the payment discipline of households in the Czech Republic for the last twelve years. The aim of the thesis is investigation of the causality between indebtedness of Czech households and the number of executions ordered. There will be answered the research question, whether there was an improvement of payment discipline of households during the observation period. The theoretical part is devoted to a general description of loans, evolution of debts and executions. In the practical part is investigated causality by using time series of three indicators, namely the total amount of household debt, debt structure and the number of executions ordered. The observation period is divided into three stages of four years.

Keywords

Payment discipline, household, indebtedness, bank, loan, execution

Abstrakt

Kotrbová, D. Platební morálka domácností v České republice. Bakalářská práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2016.

Bakalářská práce se zabývá vývojem platební morálky domácností České republiky za posledních dvanáct let. Cílem práce je provést vlastní zkoumání kauzality mezi zadlužeností českých domácností a počtem nařízených exekucí. Bude zodpovězena výzkumná otázka, zda došlo v průběhu sledovaného období ke zlepšení platební morálky domácností. Teoretická část se věnuje obecnému popisu úvěrů, vývoje zadluženosti a exekucí. V praktické části je pomocí časových řad zkoumána kauzalita prostřednictvím třech ukazatelů, kterými jsou celková výše zadlužení domácností, struktura zadlužení a počet nařízených exekucí. Sledované období je rozděleno na tři etapy po čtyřech letech.

Klíčová slova

Platební morálka, domácnosti, zadlužování, banka, úvěr, exekuce

Obsah

1	Úvod a cíl práce	10
1.1	Úvod.....	10
1.2	Cíl práce.....	10
2	Metodika	11
3	Úvěrové produkty	12
3.1	Bankovní sektor.....	12
3.1.1	Hypoteční úvěr.....	13
3.1.2	Úvěr ze stavebního spoření.....	14
3.1.3	Spotřebitelský úvěr.....	14
3.1.4	Kontokorentní úvěr.....	15
3.1.5	Kreditní karty.....	15
3.2	Nebankovní sektor.....	16
3.2.1	Spotřebitelský úvěr.....	16
3.2.2	Prodej na splátky.....	17
3.2.3	Leasing.....	17
3.2.4	Půjčka před výplatou.....	17
4	Zadluženost českých domácností	18
4.1	Vývoj zadluženosti českých domácností.....	18
4.1.1	Zadlužení domácností do roku 1990.....	18
4.1.2	Vývoj zadlužení v devadesátých letech.....	19
4.1.3	Zadluženost ve 21. století.....	19
4.2	Struktura zadluženosti českých domácností.....	20
4.2.1	Zadlužení českých domácností u bank a družstevních záložen.....	20
4.2.2	Zadlužení českých domácností u ostatních finančních institucí.....	21
4.2.3	Celkové zadlužení českých domácností.....	22
5	Exekuce	23
5.1	Soudní exekutor.....	23

5.2	Průběh exekuce.....	24
5.2.1	Exekuční titul.....	24
5.2.2	Zahájení exekučního řízení.....	24
5.2.3	Nařízení exekuce	24
5.3	Možnosti provedení exekuce	24
5.3.1	Exekuce na plat	25
5.3.2	Exekuce na bankovní účet	25
5.3.3	Exekuce na nemovitost	25
5.3.4	Exekuce movitého majetku	26
5.4	Exekuce na majetek manželů.....	26
6	Legislativní změny exekučního řízení	27
6.1	Novelizace exekučního řádu v roce 2009	27
6.1.1	Zahájení exekučního řízení.....	27
6.1.2	Odklad a zastavení exekučního řízení.....	27
6.1.3	Přiměřenost provedení exekuce	27
6.2	Novelizace exekučního řádu v roce 2013	28
6.2.1	Předžalobní výzva.....	28
6.2.2	Slučování exekucí.....	28
6.2.3	Konec dvojkolejnosti.....	28
6.2.4	Místo uložení vymáhaných peněz.....	29
6.2.5	Exekuce bez rozhodnutí soudu.....	29
6.2.6	Exekuce na bankovní účet a mzdu manžela/manželky.....	29
6.2.7	Dražba družstevních bytů.....	29
7	Platební morálka domácností ČR	30
7.1	Časové období 2003-2006.....	30
7.1.1	Celková výše zadlužení domácností.....	30
7.1.2	Struktura zadlužení domácností	31
7.1.3	Nařízené exekuce	33
7.2	Časové období 2007-2010.....	36
7.2.1	Celková výše zadlužení domácností.....	36
7.2.2	Struktura zadlužení domácností	37

7.2.3	Nařízené exekuce	39
7.3	Časové období 2011-2014	42
7.3.1	Celková výše zadlužení domácností.....	42
7.3.2	Struktura zadlužení domácností	43
7.3.3	Nařízené exekuce	45
8	Diskuze	49
8.1	Celková výše zadlužení domácností.....	49
8.2	Struktura zadlužení domácností	50
8.3	Počet nařízených exekucí.....	50
9	Závěr	52
10	Literatura	53

Seznam obrázků

Obr. 1	Roční objem hypoték poskytnutých občanům v letech 2002-2015 v mld. Kč (Zdroj: ČTK, 2016)	14
Obr. 2	Objem poskytnutých úvěrů domácnostem v mil. Kč v období 1990-2000 (Zdroj: Smrčka, 2007)	19
Obr. 3	Úrokové sazby z nově čerpaných úvěrů domácnostmi v % v období 1993-2003 (Zdroj: Smrčka, 2007)	20
Obr. 4	Zadlužení domácností - banky a družstevní záložny (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)	21
Obr. 5	Zadlužení domácností - ostatní finanční instituce (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)	22
Obr. 6	Celkové zadlužení domácností (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)	22
Obr. 7	Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2003-2006 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)	31
Obr. 8	Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2003-2006 (Zdroj: Data ČNB)	32
Obr. 9	Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2003-2006 (Zdroj: Data ČNB)	32
Obr. 10	Počet nařízených exekucí v letech 2003-2006 (Zdroj: Data MS ČR)	33
Obr. 11	Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2003-2006	34
Obr. 12	Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2003-2006	35
Obr. 13	Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2007-2010 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)	37

Obr. 14	Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2007-2010 (Zdroj: Data ČNB)	38
Obr. 15	Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2007-2010 (Zdroj: Data ČNB)	39
Obr. 16	Počet nařízených exekucí v letech 2007-2010 (Zdroj: Data MS ČR)	39
Obr. 17	Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010	40
Obr. 18	Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010	41
Obr. 19	Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2011-2014 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)	43
Obr. 20	Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2011-2014 (Zdroj: Data ČNB)	44
Obr. 21	Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2011-2014 (Zdroj: Data ČNB)	45
Obr. 22	Počet nařízených exekucí v letech 2011-2014 (Zdroj: Data MS ČR)	46
Obr. 23	Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2011-2014	47
Obr. 24	Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2011-2014	48

1 Úvod a cíl práce

1.1 Úvod

Společenské postavení, vyšší životní standard či pouhá lidská rozmařilost, to jsou hlavní důvody, proč lidé často podlehnou aktuálnímu trendu života na dluh. Ne nadarmo se říká, že dluh je dobrý sluha, ale zlý pán, což je pro současnou dobu velmi příznačné.

Domácnosti je možné označit za důležitý sektor hospodářství každého státu. Tyto ekonomické jednotky se svojí spotřebou významně podílí na tvorbě hrubého domácího produktu a tedy i na celkové prosperitě ekonomiky státu. Zásadní otázka však vyvstává, z jakých zdrojů domácnosti své potřeby financují. Ve 20. století by byly jednoznačnou odpovědí pravidelné příjmy ze zaměstnání a úspory, na kterých se zakládal rozpočet téměř každé domácnosti. Služeb bank bylo využíváno pouze v omezené míře, a tak se jednoduše šetřilo například doma pod polštářem. Půjčky byly termínem neznámým a využívali jich skutečně jen ti nejotrlejší a ve zcela výjimečných případech.

S příchodem nového tisíciletí se domácnosti staly pro banky obrovským úvěrovým potenciálem. Jejich zadluženost byla jen nepatrná a bonita většiny z nich v tehdejších podmínkách vysoká. Na straně spotřebitelů došlo k náhlé změně preferencí, kdy okamžitá spotřeba byla upřednostňována před úsporami. Reakcí na zpestření nabídky bank tedy bylo výrazné zvýšení poptávky domácností po úvěrových produktech, a tak byl odstartován soudobý fenomén financování potřeb z cizích finančních prostředků.

V posledních letech však přibývá případů domácností, které přecení své finanční síly a v důsledku nepříznivého vývoje životních událostí, a mnohdy také neuváženého úvěrování a špatné orientace na finančním trhu, se dostanou do platební neschopnosti či dokonce stavu předlužení. Dluhy mnohonásobně převyšují celkovou hodnotu majetku a situace často vrcholí nařízením exekucí, se kterými se již nepotýkají pouze sociálně slabší vrstvy společnosti, ale jsou jimi postihováni také lidé ze středních a vyšších vrstev. Navzdory tomu touha po splněných přáních často vítězí, a tak zadluženost domácností stále narůstá.

1.2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je provést vlastní zkoumání kauzality mezi zadlužeností českých domácností a počtem nařízených exekucí ve sledovaném období 2003-2014. Kauzalita je zkoumána prostřednictvím tří faktorů, kterými jsou celková výše zadlužení domácností, struktura zadlužení a počet nařízených exekucí. Podle získaných údajů bude nalezena odpověď na výzkumnou otázku, zda došlo v průběhu posledních dvanácti let ke zlepšení platební morálky domácností České republiky.

2 Metodika

Bakalářská práce sestává ze dvou stěžejních částí, teoretické neboli rešeršní a praktické části.

V teoretické části budou nejprve rozděleni poskytovatelé finančních aktiv podle jejich působnosti na bankovní a nebankovní sektor. Následně bude uvedena charakteristika těchto dvou oblastí a základních úvěrových produktů, které jsou příznačné pro jednotlivé segmenty finančního trhu a běžně nabízeny domácnostem a široké veřejnosti. Další kapitola bude zaměřena na zadluženost českých domácností. Budou zde popsána významná období pro vývoj zadluženosti a také zachycena náhlá změna v chování a preferencích spotřebitelů. Zadluženost bude rovněž popsána z hlediska její struktury a to jak na základě působnosti poskytovatele úvěrů, tak také z hlediska jednotlivých složek celkového dluhu, včetně grafického znázornění. Následující kapitola bude blíže charakterizovat exekuční řízení, bude popsán jeho průběh a možnosti provedení. V závěru teoretické části budou uvedeny zásadní změny legislativy upravující exekuční řízení, které proběhly po dobu sledovaného období.

V praktické části práce bude provedeno vlastní zkoumání platební morálky domácností České republiky ve sledovaném období. Časové období pro zkoumání bude rozděleno do tří etap po čtyřech letech a to 2003-2006, 2007-2010 a 2011-2014. V rámci každé této etapy budou sledovány totožné ukazatele, kterými jsou celková výše zadlužení domácností, struktura zadlužení domácností a počet nově nařízených exekucí. Celkově tedy bude zaznamenán vývoj těchto ukazatelů za posledních dvanáct let. V úvodu každého období budou popsány charakteristické rysy tehdejší doby a chování domácností, dále bude prostřednictvím časových řad doložen a okomentován vývoj sledovaných ukazatelů, včetně příčin jednotlivých meziročních změn a případných vlivů důležitých událostí na kvalitu ekonomického prostředí v České republice. V závěru každé etapy bude znázorněno na časové řadě porovnání vývoje celkového zaznamenaného dluhu domácností u bank a ostatních finančních institucí a počtu nařízených exekucí a vysloveno hodnocení jejich platební morálky.

Bakalářská práce bude zakončena diskuzí, kde budou rozebrány a náležitě okomentovány zjištěné výsledky praktické části. Závěr práce bude zaměřen především na zodpovězení stanoveného cíle a zhodnocení celkového přínosu práce.

3 Úvěrové produkty

V současné době se stává nežádoucím trendem život na dluh. Ve srovnání s minulostí, kdy půjčky byly lidmi považovány za téměř neznámý termín, došlo v průběhu posledních dvou desítek let ke značné změně postojů a názorů na využívání cizích finančních prostředků. Dnes půjčky vnímáme jako běžnou součást našich životů, a také jako prostředek sloužící k zajištění určitého stupně životního standardu našich rodin.

Dochází k situaci, kdy domácnosti nefinancují své potřeby z vlastních prostředků, ale půjčují si je od různých subjektů na finančním trhu a postupně se zadlužují. Smrčka (2007, str. 97) tento aktuální trend shrnuje do výstižné věty: „Kupujeme si věci, které nepotřebujeme, za peníze, které nemáme.“

Právě úvěrové produkty poskytují domácnostem možnost financovat své záměry z cizích zdrojů a jejich nabídka na trhu je opravdu rozmanitá. Poskytovatelé finančních aktiv se dělí do dvou základních skupin a to poskytovatelé bankovního a nebankovního sektoru.

3.1 Bankovní sektor

Bankovní sektor je důležitou součástí finančního sektoru, je tvořen centrální bankou a systémem komerčních bank, které vystupují ve vzájemných vztazích (Balabán, Noveský, 2009). Pro půjčky poskytované v rámci bankovního sektoru je typická nižší úroková sazba, možnost úpravy splátkového kalendáře v případě náhlé změny finanční situace domácnosti a v neposlední řadě také záruka seriózního jednání.

Centrální banka

Centrální banka neboli banka státu slouží především zájmům veřejnosti. Jejím cílem není dosahování zisku, nýbrž udržování měnové stability a plnění různých makroekonomických cílů zajišťujících hospodářskou stabilitu státu. U nás tuto funkci vykonává Česká národní banka (Balabán, Noveský 2009). Jak dále uvádí Balabán, Noveský (2009, str. 137), dohled centrální banky se soustřeďuje na tyto základní činnosti:

- Regulaci vstupu do bankovního sektoru
- Stanovení pravidel činnosti obchodních bank a pravidelnou kontrolu jejich dodržování
- Povinné pojištění vkladů fyzických a právnických osob (každý vklad je pojištěn do výše 100 000 EUR, vzniklé finanční náhrady jsou obvykle vypláceny z Fondu pojištění vkladu do 20 pracovních dnů)
- Působení věřitele v poslední instanci (půjčky obchodním bankám, které jsou v problémech jako poslední možný zdroj peněz)

Obchodní banky

Obchodní banka je podnikatelský subjekt, jehož cílem je dosahování rentability a výnosů z jednotlivých operací. Základní činnosti obchodních bank lze rozdělit na aktivní obchody, kam patří poskytování úvěrů fyzickým a právnickým osobám za účelem návratnosti finančních prostředků a vyinkasování úroků a odměn, a pasivní obchody. Aktivní úvěrové obchody mají v bankách výrazný podíl na dosaženém zisku. Druhou skupinu tvoří pasivní obchody, v rámci kterých banky přijímají vklady a jiné peněžní prostředky od veřejnosti a hospodaří s nimi. Banky svoji činnost provozují na základě licence, kterou přiděluje Česká národní banka, ta zde zároveň plní funkci dohledu.

V další části práce budou popsány základní typy úvěrových produktů poskytované českým domácím sektorem v rámci bankovního sektoru.

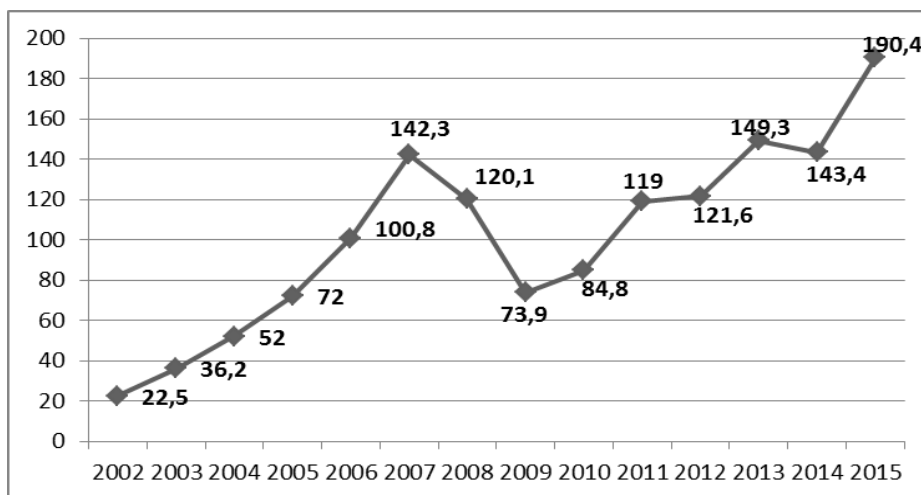
3.1.1 Hypoteční úvěr

Hypoteční úvěr je dlouhodobý úvěr určen zejména k financování vlastního bydlení, může však sloužit i k jinému účelu, např. ke splacení a následnému sloučení nevýhodných úvěrů. Na základě účelu tedy rozlišujeme hypotéku poskytnutou jako účelový hypoteční úvěr anebo jako neúčelový úvěr, tzv. americká hypotéka. Aktuálně v České republice působí 12 bank, které hypoteční úvěry poskytují. Nabízejí celkem na 300 produktů a jejich kombinací (Janda, 2013).

Účelový hypoteční úvěr je možné použít pouze na účely uvedené v úvěrové smlouvě, nejčastěji se jedná o investice do nemovitosti na území ČR, případně její výstavbu či pořízení a jeho splacení je zajištěno zástavním právem k této nebo i jiné nemovitosti na území ČR. Účelové hypotéky banky poskytují obvykle do výše 60-80 % hodnoty nemovitosti, na kterou je zřízeno zástavní právo. Doba splatnosti se pohybuje od 5 do 40 let, v ČR se obvykle využívá lhůta 20 let (Balabán, Noveský, 2009).

Neúčelové hypoteční úvěry, tzv. americké hypotéky, nejsou z hlediska účelu využití finančních prostředků nijak omezeny. Jejich výhodou je možnost získat velký finanční obnos na libovolný účel a delší dobu splatnosti než u klasických spotřebitelských úvěrů a tím i menší zatížení dlužníka při splacení. Nevýhodou amerických hypoték je nutnost ručení za úvěr nemovitostí a také vyšší úrokové sazby, které zde kompenzují širokou škálu využití peněžních prostředků (Balabán, Noveský, 2009).

Hypoteční úvěry mají dlouhodobě nejvyšší podíl na celkové zadluženosti domácností v České republice. Následující graf zobrazuje vývoj poskytnutých hypotečních úvěrů českým domácím sektorem v mld. Kč v období od roku 2002 do 2015. Objem poskytnutých hypoték vykazuje rostoucí trend již od roku 2009, k mírnému poklesu došlo pouze v roce 2014.

Obr. 1 Roční objem hypoték poskytnutých občanům v letech 2002-2015 v mld. Kč (Zdroj: ČTK, 2016)

3.1.2 Úvěr ze stavebního spoření

Úvěry ze stavebního spoření bývají obvykle domácnostem poskytovány stavebními spořitelny na financování bytových potřeb. Bytovými potřebami se rozumí získání, změna, modernizace a údržba bytu, výstavba nebo koupě stavby pro bydlení či získání pozemku za účelem výstavby (Srový, Novotný, 2003).

Oproti hypotečním úvěrům jsou dostupnější, stavební spořitelny půjčují i malé částky, což je výhodou proti hypotékám. Další výhodou je, že úvěry ze stavebního spoření mohou být splaceny kdykoliv před jejich splatností, aniž by dlužníci museli hradit sankční poplatky. Obliba těchto úvěrů spočívá také v tom, že není nutné zajišťovat úvěr zástavním právem na nemovitost.

Pokud však bude zohledněna aktuální výše úrokových sazeb hypotečních úvěrů, které se pohybují na historickém minimu, může být financování nové nemovitosti pomocí úvěru ze stavebního spoření pro domácnosti méně výhodné.

3.1.3 Spotřebitelský úvěr

Účelem spotřebitelských úvěrů je financování spotřebního zboží, platba za poskytnuté služby a náklady vznikající osobní spotřebou, případně s ním také mohou být zaplacené finanční závazky vůči druhým osobám (Srový, Novotný, 2003). Základními rysy spotřebitelských úvěrů podle Balabána, Noveského (2009) jsou:

- Neměnná splátka
- Závazná doba splatnosti
- Ukazatel RPSN (roční procentní sazba nákladů vyjadřující celkové náklady na úvěr)

Výhodou spotřebitelských úvěrů je dostupnost těchto peněz a také jejich neúčelovost. Dlužníci tedy nejsou vázáni předem stanoveným účelem využití peněz ve smlouvě a s finančními prostředky mohou nakládat dle svých potřeb.

Neúčelovost a také poměrně krátká doba vyřízení spotřebitelských úvěrů však bývá kompenzována vyšší úrokovou sazbou. Spotřebitelské úvěry lze označit za jedny z nejdražších finančních produktů na finančním trhu, pro věřitele se jeví jako rizikovější, a tak požaduje vyšší výnosnost, která zajistí případné krytí ztráty z nesplacených úvěrů (Balabán, Noveský, 2009).

3.1.4 Kontokorentní úvěr

Kontokorentní úvěr se vyznačuje povolením přečerpat debetní zůstatek na účtu, sloužící k překlenutí krátkého časového nesouladu mezi příjmy a výdaji vlastníka účtu v bance. Je přímo napojen na běžný účet žadatele a navyšuje disponibilní část zůstatku (Balabán, Noveský, 2009). Nejčastější čerpání je ve výši jednoho měsíčního platu.

Kontokorent bývá sjednán na dobu neurčitou a je nutné splnit podmínku, že alespoň jednou za stanovené období musí dlužník svůj účet dorovnat na nulu, případně dostat do kladných čísel. Smlouva je pak automaticky prodloužena a povinnost úhrady znovu vyčerpané částky se pak odkládá na další období. Nevýhodou kontokorentních úvěrů bývají vyšší úroky a poplatky, které se k tomuto úvěrovému produktu vážou, a také že vyšší zůstatek účtu může lákat k vyšším výdajům (Balabán, Noveský, 2009).

3.1.5 Kreditní karty

Kreditní karty slouží pro bezúčelové čerpání úvěrů, nejčastěji jsou využívány k běžným platbám u obchodníků, některé umožňují také výběry z bankomatů. Při vydávání kreditních karet banky prověřují bankovní historii daného klienta, lepší podmínky získá ten, kdo má dobrou finanční historii. Jedním z důležitých parametrů je pravidelný příjem, podle kterého banky určují výši úvěrového rámce. Splácení úvěru probíhá zpětně prostřednictvím pravidelných splátek nebo jednorázové úhrady úvěrového rámce. (Janda, 2013).

Výhodou kreditních karet je bezúročné období, po které si lze půjčit peníze, aniž by dlužník musel platit úrok. Pokud tedy dojde k vrácení zapůjčených finančních prostředků do stanoveného data, částka se nenavyšuje o úrok. Bezúročné období se v ČR pohybuje od 40 do 76 dnů (Janda, 2013).

Zvláštním typem kreditních karet jsou charge karty, které fungují na podobném principu jako kreditní, jedinou odlišností je fakt, že dlužnou částku je nutné uhradit celou do předem stanoveného data, obvykle do poloviny či konce následujícího měsíce. Z dlužné částky však dlužník neplatí úroky, jako tomu bývá u kreditních karet.

3.2 Nebankovní sektor

Nebankovní sektor zahrnuje finanční instituce, jejichž předmětem činnosti jsou obchody s penězi, ale nejsou bankami. Základní znaky těchto společností lze podle Balabána, Noveského (2009) shrnout do několika bodů:

- Nedisponují bankovní licenci, kterou uděluje ČNB
- Podléhají pouze obchodnímu zákoníku, zákonu o spotřebitelském úvěru a ustanovení občanského zákoníku o spotřebitelských smlouvách
- Nemusí plnit žádné podmínky týkající se finanční stability, které stanovuje centrální banka nebo jakákoliv jiná instituce
- Nespádají pod dohled a regulaci ČNB

Tyto společnosti nabízejí produkty s jednodušším a rychlejším procesem schválení - půjčují v podstatě na počkání a právě díky rychlosti poskytnutí úvěru si získávají stále více klientů. Zpravidla půjčují za mnohem vyšší cenu než banka a vyznačují se nekompromisním jednáním v případě nesplácení úvěru (Balabán, Noveský, 2009). Kontrola tohoto sektoru finančního trhu spadá do pravomocí České obchodní inspekce.

Od poloviny roku 2016 by mělo dojít k výrazné regulaci nebankovního sektoru prostřednictvím nového zákona o spotřebitelských úvěrech, který navrhlo Ministerstvo financí. Od okamžiku účinnosti tohoto zákona přejde kontrola nebankovních společností do pravomocí České národní banky. Nebankovní společnosti budou muset prokázat odbornou způsobilost, aby jim byla udělena licence ČNB pro provozování obchodů s penězi, a také dostatečnou výši kapitálu, což v tomto případě znamená 20 milionů korun (peníze.cz, 2015).

3.2.1 Spotřebitelský úvěr

Hlavní odlišností od spotřebitelských úvěrů poskytovaných bankami je rychlost vyřízení a také fakt, že může být poskytnut téměř komukoliv, kdo vlastní občanský průkaz, řada společností již nevyžaduje ani doklad o příjmech. Tyto zdánlivé výhody jsou však kompenzovány vyšší úrokovou sazbou, což se následně projeví v hodnotě RPSN.

V oblasti nebankovních spotřebitelských úvěrů mohou domácnosti narazit jak na renomované firmy s širokým portfoliem úvěrů a důvěryhodnou minulostí, které mohou konkurovat bankovnímu sektoru, tak i na pochybné společnosti, jejichž činnost často hraničí s lichvou. Lichva označuje vysoký úrok, který není běžný, a aby se o ní dalo hovořit, musí být úroková sazba dvojnásobkem běžného bankovního úroku. Dalším nebezpečím je uzavřená smlouva, která dříve obsahovala rozhodčí doložku, v současné době se sjednávají rozhodčí smlouvy, význam těchto úkonů je identický. Podepsáním rozhodčí smlouvy se dlužník vzdává možnosti řešit případný spor s věřitelem standardním postupem – tedy soudní cestou. Tato smlouva bývá nejčastěji „aktivována“ v okamžiku, kdy dlužník nesplácí. (Janda, 2013).

3.2.2 Prodej na splátky

K prodeji na splátky dochází přímo u obchodníka, aniž by klient obdržel peníze v hotovosti. Namísto toho si odnáší zakoupené zboží či získává službu, která je předmětem tohoto prodeje. Na splátky mohou domácnosti pořizovat například nábytek, elektrospotřebiče nebo dovolenou. Poskytovatelé těchto půjček jsou úvěrové společnosti, se kterými má daný obchodník uzavřenou smlouvu (Janda, 2013). Kupní cena je následně rozpočítána do jednotlivých splátek včetně úroků a poplatků.

3.2.3 Leasing

Předmětem leasingové smlouvy nejčastěji bývá koupě nových či zánovních automobilů, méně často pak slouží k financování jiných druhů dopravních prostředků (Janda, 2013). Sjednaný leasing se vyznačuje tím, že pořizovaná věc je po celou dobu splácení majetkem leasingové společnosti, vlastnická práva případně přechází na kupujícího až v okamžiku splacení celé částky. Na základě možnosti přechodu vlastnických práv rozlišujeme dva druhy leasingu – finanční, kdy po skončení splacení skutečně přechází vlastnická práva k majetku na nájemce, a operativní, kdy je po celou dobu vlastníkem leasingová společnost.

3.2.4 Půjčka před výplatou

Půjčky před výplatou patří k fenoménu na trhu úvěrů a půjček v posledních několika málo letech. Jejich rozvoj jde ruku v ruce se snadnou dostupností internetu, finančními problémy lidí a v neposlední řadě s nízkou finanční gramotností. Významně se také začíná projevovat touha domácností po vyšším životním standardu, než na který mají aktuálně finanční prostředky. Smyslem těchto půjček je, že žadatel požádá úvěrový subjekt o úvěr v řádech jednotek tisíc korun s krátkou dobou splatnosti a poplatkem za vrácení. Půjčku před výplatou lze sjednat osobně, přes internet nebo mobilním telefonem. Ukazatel RPSN je v těchto případech enormně vysoký (Janda, 2013).

4 Zadluženost českých domácností

Z ekonomického hlediska je možné domácnosti označit za důležitý sektor každého státu. Jsou základní spotřebitelskou i ekonomickou jednotkou hospodářství a svojí spotřebou se významně podílí na vývoji hrubého domácího produktu. V případě, že v období ekonomického růstu dojde současně i k růstu disponibilního důchodu těchto domácností, zvýší se následně i jejich výdaje, což se z dlouhodobého hlediska pozitivně projeví na ekonomice daného státu. Zásadní problém zde nastává v okamžiku, kdy na tyto výdaje nepostačí vlastní finanční prostředky.

Zadluženost domácností je pojem, který charakterizuje situaci, kdy se domácnosti na finančním trhu dostávají do pozice dlužníků, přestože jejich hlavním úkolem v hospodářství je tvorba úspor. Ocitnou se tedy v roli subjektů, jejichž příjmy nepostačují ke krytí výdajů. Potřebné zdroje si půjčují ve formě úvěrů od jiných subjektů (Zajíčková, Vlach, Severa, 2010).

Podle Jandy (2013) lze důvody pro zadlužování domácností rozdělit do dvou velkých skupin:

- Účelové zadlužení - nejčastěji se jedná o pořízení bydlení, dále pak půjčky na rozjezd vlastního podnikání anebo nákup dopravního prostředku; průměrná částka, kterou si lidé půjčují, se během několika let takřka zdvojnásobila
- Rozmařilost – lidská vlastnost, která se projevuje nesmyslným zadlužováním kvůli spotřební elektronice, vybavení domácnosti, ale také luxusní dovolené či vánočním dárkům

4.1 Vývoj zadluženosti českých domácností

Zadlužení českých domácností se stalo trendem až od roku 2000, lze ho tedy označit za novodobý jev, který je příznačný pro moderní ekonomiku. Od tohoto roku je pozorovatelný téměř exponenciální nárůst dluhu českých domácností. Ve srovnání s vyspělou Evropou je však výše zadlužení v ČR poměrně nízká (Smrčka, 2007).

Smrčka (2007) dále uvádí a popisuje, že vývoj zadlužování lze rozdělit do tří časových období, kdy se postupně mění přístup domácností k úvěrům.

4.1.1 Zadlužení domácností do roku 1990

V období do roku 1990 nehrálo zadlužení rodin nijak významnou roli. Nabídka úvěrů byla téměř nulová, a tak lze jen těžko odhadovat, zda by existovala poptávka. Na trhu působila pouze spořitelna, ostatní funkční banky neprovozovaly retailové služby a působily více v zahraničí než doma.

Na konci roku 1990 měly domácnosti v ČR celkové přijaté úvěry ve výši 31,75 miliardy korun, přičemž drtivou většinu z této sumy tvořily státem organizované novomanželské půjčky, případně půjčky na individuální bytovou výstavbu. Hoto-
vostní půjčky byly naprostou výjimkou.

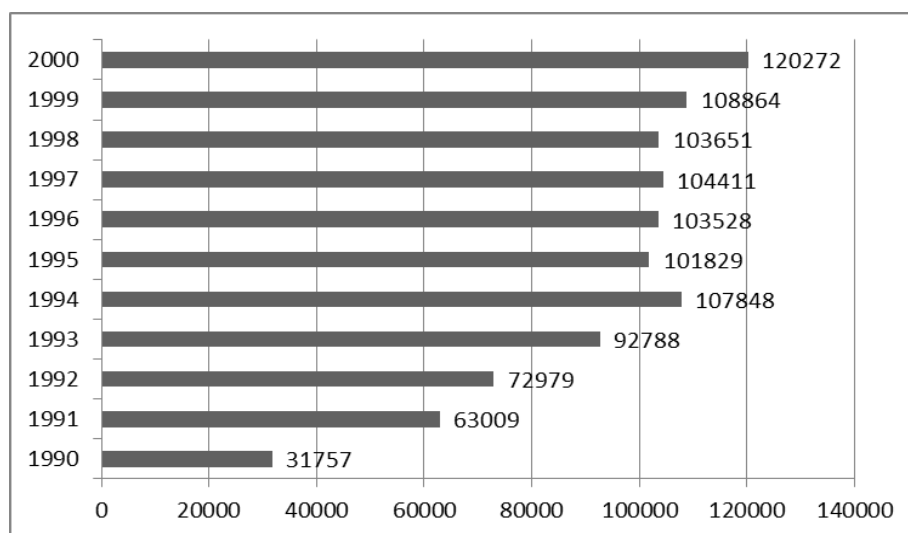
4.1.2 Vývoj zadlužení v devadesátých letech

V tomto období jsou v celkové zadluženosti domácností obsaženy také privatizační úvěry fyzickým osobám, které byly v řadě případů vedeny jako osobní půjčky, nejedná se tedy o úvěry domácností v dnešní podobě.

Od počátku transformace ekonomiky do konce roku 1999 vzrostly půjčky domácnostem pouze 3,4násobně, celý tento skok se však odehrál v letech 1990-1994. V následujících čtyřech letech přibyla k celkovému objemu úvěrů domácnostem pouze jedna miliarda.

Pro devadesátá léta byla také charakteristická poměrně vysoká inflace, která dosahovala dvouciferných hodnot, případně klesla těsně pod deset procent za rok, a tedy i vysoká úroková sazba.

V následujícím grafu (Obr. 2) je zachycen vývoj zadluženosti domácností v mil. Kč v období 1990-2000. Enormní nárůst zadluženosti byl zaznamenán v roce 1994, kdy dluh stoupl oproti předcházejícímu roku o 15 060 miliard. Růstový trend je porušen pouze v roce 1995 a 1998, kdy došlo k mírnému poklesu celkového objemu poskytnutých úvěrů.

Obr. 2 Objem poskytnutých úvěrů domácnostem v mil. Kč v období 1990-2000 (Zdroj: Smrčka, 2007)

4.1.3 Zadluženost ve 21. století

Rok 2000, přelomové období pro vývoj zadluženosti českých domácností. Čtvrtinové či dokonce třetinové meziroční růsty objemů úvěrů se staly naprosto běžným jevem. Tento zlom je přisuzován nejen nízké volatilitě úroků, ale hlavně došlo k prolomení psychické bariéry, kterou činila dvoumístná úroková sazba. Domácnosti tedy reagují na ustálení úrokových sazeb a jejich pokles zvýšenou poptávkou po nových úvěrech. Na nově vzniklou situaci reagoval finanční sektor rozšiřováním a zkvalitňováním nabídky úvěrů a půda pro dramatický nárůst zadluženosti domácností byla připravena.

Následující graf (Obr. 3) zobrazuje, že k prolomení dvouciferné úrokové sazby skutečně došlo zhruba v polovině roku 2000. Vývojový trend úrokových sazeb po tomto roce je opravdu odlišný ve srovnání s předchozím desetiletím.

Obr. 3 Úrokové sazby z nově čerpaných úvěrů domácnostmi v % v období 1993-2003 (Zdroj: Smrčka, 2007)

Pokles úrokových sazeb byl zcela jistě hlavním spouštěcím mechanismem neustálého růstu objemu přijatých úvěrů českými domácnostmi. Podpůrnou roli na počátku tohoto trendu hrály také další faktory jako např. tehdejší zvýšení reálných mezd či optimistická atmosféra podněcující domácnosti k upřednostňování okamžité spotřeby (Smrčka, 2007).

4.2 Struktura zadluženosti českých domácností

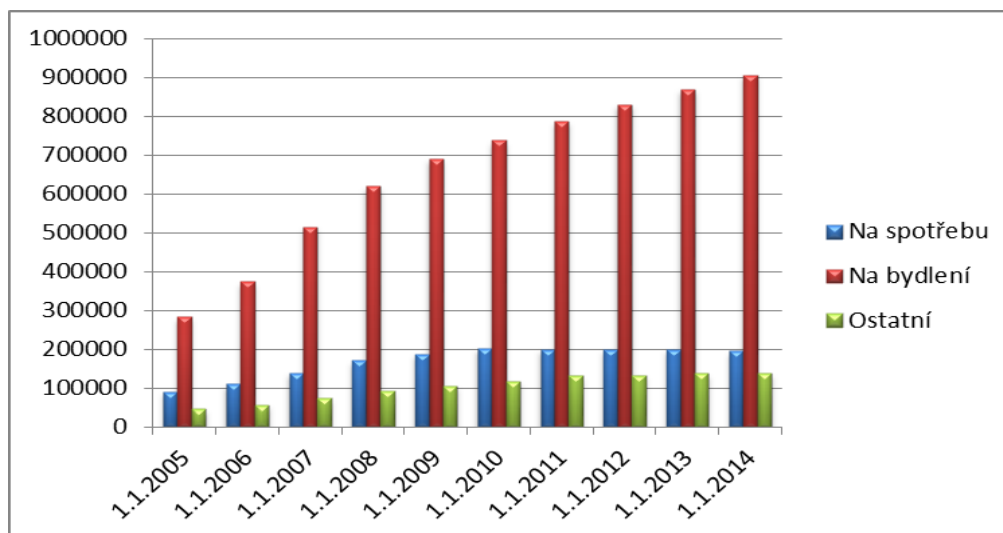
Úvěry domácností lze rozdělit na dvě velké skupiny, první jsou úvěry u bank a družstevních záložen, druhou skupinu tvoří úvěry u ostatních finančních institucí. Celková výše úvěrů je pak tvořena třemi základními složkami – úvěry na bydlení, na spotřebu a ostatní.

Ke konci roku 2015 byla výše celkového dluhu českých domácností u bank a ostatních finančních institucí vyčíslena na 1,389 bilionu korun (ČNB, 2015a). Nejvyšší podíl na této sumě tvoří dlouhodobě úvěry na bydlení, rostoucí trend však vykazují také spotřební a ostatní úvěry.

4.2.1 Zadlužení českých domácností u bank a družstevních záložen

Následující graf (Obr. 4) zachycuje vývoj zadlužení domácností u bank a družstevních záložen v mil. Kč od roku 2005 do 2014. Významným rysem zadlužování českých domácností je nejen rychlost jejího růstu, ale také vysoká dominance úvěrů na bydlení, jejichž podíl na celkovém dluhu přesáhl v roce 2006 hranici 80 % (aktuálně se pohybuje okolo 94 %). Vysoký podíl úvěrů na bydlení potvrzuje tendenci domácností k tzv. zdravému zadlužování, pokud by však došlo k výrazné změně ve

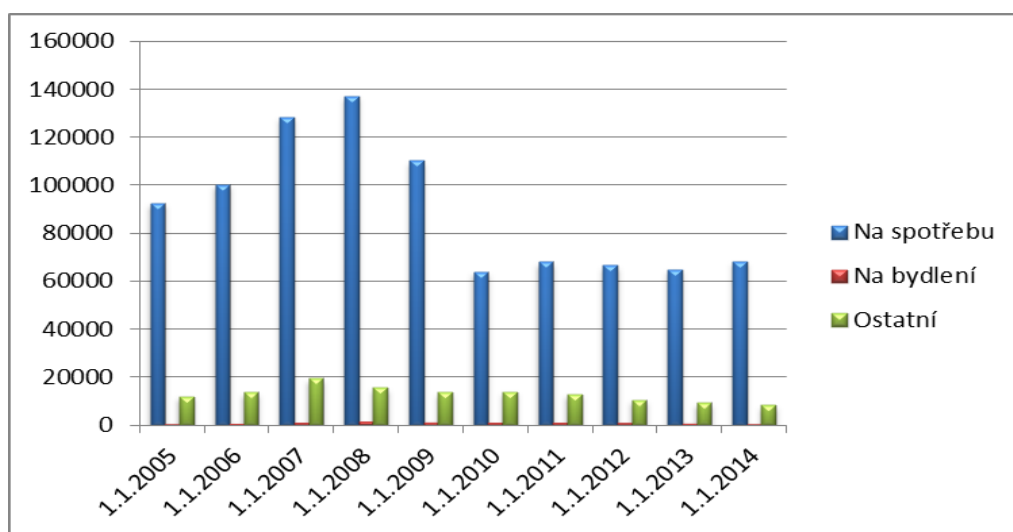
vývoji úrokových sazeb, mohla by tato situace znamenat velké riziko spojené se schopností splácet úvěry pořízené v období abnormálně nízkých úrokových sazeb. Hlavními poskytovateli těchto úvěrů jsou banky a stavební spořitelny v produktech hypotečních úvěrů a řádných či překlenovacích úvěrů ze stavebního spoření. Z uvedeného tedy vyplývá, že výdaje spojené s bydlením jsou nejčastějším důvodem pro zadlužení. Úvěry na spotřebu vykazují od roku 2011 mírně klesající trend a jejich podíl na celkovém zadlužení se pohybuje okolo 15 %.

Obr. 4 Zadlužení domácností - banky a družstevní záložny (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)

4.2.2 Zadlužení českých domácností u ostatních finančních institucí

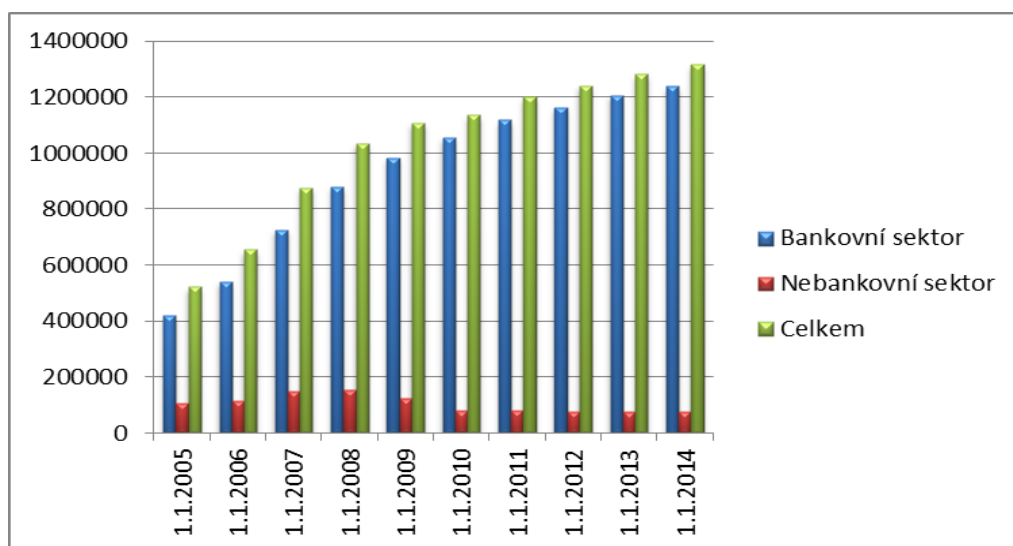
Z grafu zadlužení domácností u ostatních finančních institucí (Obr. 5) je možné vidět, že jsou nejvíce využívány úvěry na spotřebu, přesto však v roce 2009 a následně i 2010 došlo k poměrně výraznému poklesu. Jednou z možných příčin tohoto jevu může být například to, že nebankovní úvěry již nejsou o tolik výhodnější než bankovní, a také přibývá špatných zkušeností dlužníků s nekompromisním vymáháním těchto úvěrů. Využívání úvěrů na bydlení v nebankovním sektoru dosahuje v tomto období velice nízkých hodnot, což je jistě pozitivní, neboť při současných nízkých úrokových sazbách by bylo využívání úvěrů na bydlení v nebankovním sektoru značně nezodpovědné a také nevýhodné. Výše ostatních úvěrů od roku 2011 pomalým tempem klesá.

Obr. 5 Zadlužení domácností - ostatní finanční instituce (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)

4.2.3 Celkové zadlužení českých domácností

Z následujícího grafu celkového vývoje zadluženosti českých domácností (Obr. 6) vyplývá, že bankovní půjčky výrazně převažují nad nebankovními, jejich podíl na celkovém dluhu se dlouhodobě pohybuje okolo 94 %. Nebankovní půjčky v roce 2010 zaznamenaly výraznější pokles a v posledních letech se jejich výše příliš nemění. Celková hodnota dluhu se za období od roku 2005 do roku 2014 zvýšila 2,5násobně a rostoucí trend je predikován i do budoucna.

Obr. 6 Celkové zadlužení domácností (v mil. Kč) v období 2005-2014 (Zdroj: ČNB, 2015)

5 Exekuce

Exekuce představuje nejčastější důsledek nesplácení dluhů a jejím hlavním smyslem je vymožení peněžitého závazku. S postupem času se exekuce stala poměrně běžnou součástí našich životů a řada domácností s ní má díky přecenění svých finančních sil bohaté zkušenosti. Exekuce mohou vznikat jak z malých dlužných částek, například neuhrazená pokuta za jízdu na „černo“ v prostředcích městské hromadné dopravy, tak i z velkých finančních závazků, které lidé nejsou schopni spláčet. Zásadní a častou chybou je ukončení veškeré komunikace dlužníka s věřitelem v době nedostatku finančních prostředků na měsíční splátku. Právě v tomto okamžiku nastává chvíle, kdy by se dlužník měl vyhnout nezodpovědnému ekonomickému chování a dohodnout se s věřitelem na možném řešení. Řada věřitelů přistoupí na snížení splátek a tím i prodloužení doby splatnosti dluhu, čímž si zajistí delší dobu inkasování úroků. V opačném případě se dříve či později začne věřitel domáhat svých pohledávek a exekuce je jednou z nejčastěji využívaných cest k vrácení zapůjčených finančních prostředků.

Exekuce je proces odebírání hodnotného majetku dlužníkovi a jeho převedení věřiteli, a to na základě soudního rozhodnutí a exekučního výměru. Před nařízením exekuce probíhají dvě soudní řízení. V prvním řízení soud zkoumá, jestli je dluh faktický a stanovuje dlužníkovi dobu na jeho uhrazení. Ve druhém řízení soud reaguje na věřitele, který se na soudní instituci obrací v případě, že dlužník stále neplní. Teprve v tomto okamžiku je možné, aby soud nařídil exekuci (Janda, 2013).

5.1 Soudní exekutor

Povážlivý nárůst zadlužování českých domácností v uplynulých letech si vyžádal nový, mnohem efektivnější přístup k vymáhání práva. Změna nastala v roce 2001, kdy byl přijat zákon č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti. Do této doby probíhalo vymáhání práva pouze prostřednictvím exekučních oddělení jednotlivých soudů.

Soudní exekutor může být definován jako fyzická osoba, kterou stát pověřil exekutorským úřadem. Exekutor vykonává exekuce, které nařídily soudy, řídí se přitom exekučním řádem, resp. občanským soudním řádem. K dispozici má zákonem definované pravomoci a jeho práce podléhá přísnému dohledu Exekutorské komory, Ministerstva spravedlnosti a soudů. Pokud exekutor vymáhá peněžitou pohledávku, má několik možností, jak provést exekuci, a o vhodném způsobu provedení rozhoduje vždy individuálně. Exekutor může vymáhat také nepeněžité plnění, což je způsob exekuce ukládající jinou povinnost než zaplacení peněžité částky. Příkladem může být odstranění černé stavby či vyklizení nemovitosti (EKČR, 2012). Exekutorovi je vždy vyčíslena odměna v závislosti na výši vymožené částky, čímž je zároveň motivován k maximálnímu výkonu.

5.2 Průběh exekuce

5.2.1 Exekuční titul

Exekuční řízení bývá zahájeno v okamžiku, kdy exekutor disponuje exekučním titulem, na jehož základě lze provést exekuci, a to v případě, že dlužník neuhradí dlužnou částku ani ve lhůtě stanovené exekučním titulem. Jak uvádí Balabán, Noveský (2009), exekučním titulem může být:

- Pravomocné a vykonatelné rozhodnutí soudu
- Rozhodnutí vydané v rozhodčím řízení
- Notářský zápis
- Exekutorský zápis
- Rozhodnutí a výkaz nedoplatků na nemocenském pojištění a sociálním zabezpečení

Vydaný exekuční titul pak musí uznávat věřiteli nárok na určité plnění, nejčastěji se jedná o povinnost dlužníka zaplatit dlužnou částku a její příslušenství (Balabán, Noveský, 2009).

5.2.2 Zahájení exekučního řízení

Exekuční řízení je zahájeno na návrh oprávněné osoby, pokud povinný dobrovolně neplní to, co je mu uloženo exekučním titulem. Návrh se podává k okresnímu soudu, v jehož obvodu má dlužník bydliště. Návrh na provedení exekuce musí mít zákonem stanovené náležitosti, kterými jsou například označení exekutora, informace o tom, kdo návrh činí a které věci se týká, podpis a datum. Dále musí být uvedeno jméno, příjmení a bydliště všech účastníků řízení (Smrčka, 2007).

5.2.3 Nařízení exekuce

Pokud jsou splněny všechny zákonem stanovené podmínky, soud nařídí exekuci a k jejímu provedení pověří exekutora do 15 dnů, v ostatních případech návrh zamítne. Nařízení je doručeno exekutorovi, věřiteli a dlužníkovi do vlastních rukou, odepře-li dlužník nařízení o exekuci přijmout, považuje se za doručené dnem, kdy došlo k jeho odepření (Smrčka, 2007). Doručování usnesení probíhá podle pravidel exekučního řádu, povinný se o nařízení exekuce dozvídá zásadně jako poslední a to hlavně proto, aby se předešlo situacím, kdy dlužník odnese svůj majetek z domácnosti, den návštěvy exekutora je tedy pro dlužníka předem neznámý.

5.3 Možnosti provedení exekuce

O způsobu provedení exekuce rozhoduje vždy sám exekutor a musí být adekvátní k danému případu. Při tomto rozhodnutí vychází z exekučního řádu a provádí ho na základě majetkových poměrů dlužníka, možností má hned několik. Primárně rozlišujeme exekuce ukládající zaplacení peněžitě částky a exekuce ukládající jinou povinnost než zaplacení peněžitě částky. Exekuční titul nejčastěji ukládá povinnost

uhradit peněžitou částku, v dalším textu proto budou uvedeny a popsány možné způsoby provedení těchto exekucí.

5.3.1 Exekuce na plat

Exekucí na plat lze jednoduše dosáhnout uspokojení peněžité pohledávky v případě, že pohledávka není příliš vysoká a dlužník má pravidelný příjem. Za mzdu se považuje součet veškerých peněžních odměn, které jsou zaměstnanci vypláceny. Pokud zaměstnanec působí u více zaměstnavatelů, mohou srážkám podléhat všechny mzdy. Mzdu však nelze postihnout v celém jejím rozsahu, srážky se provádějí z čisté mzdy a povinnému nesmí být sražena částka odpovídající nezabavitelnému minimu, přičemž způsob jeho výpočtu je stanoven v nařízení vlády a vychází z výše životního minima v daném období a normativních nákladů na bydlení (Balabán, Noveský, 2009).

Aktuální výše nezabavitelného minima je 6178,67 Kč (epravo.cz, 2015), má-li dlužník vyživovací povinnost, toto minimum se zvyšuje.

5.3.2 Exekuce na bankovní účet

Exekuce příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu lze nařídit ohledně pohledávky povinného z běžného, vkladového nebo jiného účtu vedeného u peněžního ústavu v tuzemsku. Exekuce se provede odepsáním z účtu do výše vymáhané pohledávky a zabraňuje mu tedy v přístupu k penězům. Povolený je pouze jeden výběr za celou dobu trvání exekuce a to ve výši dvojnásobku životního minima, což je aktuálně částka 6 820 Kč (zpravy.aktualne.cz, 2015). Prostředky na bankovním účtu mohou být postiženy v plném rozsahu, což znamená, že může být postiženo i nezabavitelné minimum. Opět zde platí podmínka, že nařízení exekuce nemůže být doručeno povinnému dříve než peněžnímu ústavu.

5.3.3 Exekuce na nemovitost

Exekuce na nemovitost představuje zablokování nemovitosti v katastru nemovitostí. Dlužník tak nemůže s nemovitostí jakýmkoliv způsobem manipulovat. Tento typ exekuce představuje jistý psychický nátlak na dlužníka, neboť nikdo nechce přijít o střechu nad hlavou a často přinutí dlužníka řešit svoji finanční situaci. Obvykle následuje po bezvýsledných exekucích na bankovní účet či mzdu. V případě, že dlužník nadále neplní svůj závazek, vydá exekutor, finanční úřad nebo soud příkaz na prodej nemovitosti v dražbě. Dlužník je o všech krocích náležitě informován a stále má dostatek času, aby své závazky ještě před samotnou dražbou uhradil (Janda, 2013).

Na dražbě je stanovena vyvolávací cena nemovitosti, která bývá ve výši dvou třetin odhadní ceny. V případě, že dražba není úspěšná, může ji exekutor opakovat s nižší vyvolávací cenou. Postupně tedy roste riziko, že částka získaná z dražby nepokryje celkové závazky dlužníka a neuhrazená část na něm bude dále vymáhána.

5.3.4 Exekuce movitého majetku

Další možností, jak získat od dlužníků finanční prostředky, je zabavení movitého majetku. Exekutor může navštívit kromě adresy trvalého bydliště dlužníka také domácnosti, kde se dlužník dlouhodobě zdržuje. V zabavování majetku má exekutor poměrně volnou ruku a může zabavit vše, co uzná za vhodné. Předně zabavuje majetek, který má vysokou hodnotu a lze jej dobře zpeněžit. Exekutor veškeré zabavené věci označí a sepíše do seznamu. V této chvíli má dlužník stále šanci získat zabavené věci zpět tím, že zaplatí. Pokud tak neučiní, věci postupují do dražby. Obývá-li domácnost spolu s dlužníkem i další osoba, na kterou není exekuce namířena, může se stát, že exekutor neoprávněně zabaví i její majetek. V tom případě je nutné kontaktovat exekutora a doložit, že daná věc skutečně nepatří dlužníkovi (Janda, 2013).

Pokud exekuce ukládá jinou povinnost než zaplacení peněžitě částky, lze ji podle Smrčky (2007) provést těmito způsoby:

- Vykličením prostoru
- Odebráním věci
- Rozdělením společné věci
- Provedením prací případně výkonů

K úspěšnému vymožení dlužné částky je možné uvedené způsoby exekuce kombinovat, vždy však musí exekutor zvolit takový způsob, který se jeví jako nejvhodnější.

5.4 Exekuce na majetek manželů

Exekuce se týká nejen dlužníka, ale často i jeho rodiny. Postihne-li exekuce majetek patřící do společného jmění manželů, je účastníkem exekučního řízení i manžel/ka dlužníka. Exekuci na majetek manželů lze provést i tehdy, je-li vymáhán závazek, který vznikl v době trvání manželství pouze jednomu z manželů.

Pokud byla manželi uzavřena smlouva o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů o majetek, který byl součástí společného jmění v době vzniku vymáhané dlužné částky, při výkonu exekuce se k této skutečnosti v minulosti nepřihlíželo, po novelizaci exekučního řádu v roce 2015 je exekutor povinen přihlídnout ke smlouvě o zúžení majetku ve společném jmění manželů (Smrčka, 2007).

Často však nastává situace, kdy si jeden z partnerů vezme půjčku, aniž by o tom druhý věděl, a v případě nesplácení se exekuce výrazně dotkne obou. V této fázi není ani rozvod řešením, neboť musí být učiněno vypořádání majetku takovým způsobem, aby nebyla dotčena práva věřitelů. Každý z manželů si tedy odnáší část majetku i závazků, z čehož vyplývá, že i krátké manželství může trvat napořád.

6 Legislativní změny exekučního řízení

Legislativní úprava exekučního řízení je dle Exekutorské komory ČR obsažena v těchto zákonech a vyhláškách:

- Zákon č. 120/2001 Sb. - exekuční řád
- Vyhláška č. 329/2008 Sb. - o centrální evidenci exekucí
- Vyhláška č. 330/2001 Sb. - o odměně a náhradách soudního exekutora
- Zákon č. 99/1963 Sb. - občanský soudní řád
- Vyhláška č. 37/1992 Sb. - o jednacím řádu pro krajské a okresní soudy
- Vyhláška č. 418/2001 Sb. - o postupech při výkonu exekuční a další činnosti
- Zákon č. 119/2001 Sb. - kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí
- Zákon č. 292/2013 Sb. - zákon o zvláštních řízeních soudních

Primárně se však průběh exekučního řízení opírá o zákon č. 120/2001 Sb. - exekuční řád, proto v následujícím textu bude věnována pozornost jeho významným změnám, které proběhly v roce 2009 a 2013.

6.1 Novelizace exekučního řádu v roce 2009

Na počátku listopadu roku 2009 nastala účinnost poměrně rozsáhlé novely exekučního řádu, jejímž cílem je především zjednodušit a zpřehlednit probíhající exekuční řízení. Primární změnou celé novely je přenesení administrativní agendy ze soudů na exekutory. Server e-advokacie.cz (2010) uvádí ty nejdůležitější z nich.

6.1.1 Zahájení exekučního řízení

Při podání návrhu na nařízení exekuce je oprávněný povinen tento návrh směřovat přímo exekutorovi, nikoliv exekučnímu soudu. V návaznosti na tento úkon exekutor předá návrh soudu a současně požádá o pověření provedením exekuce. Soud do 15 dnů ode dne doručení žádosti exekutora rozhodne a případně nařídí exekuci.

6.1.2 Odklad a zastavení exekučního řízení

Podobně jako při podávání návrhu na nařízení exekuce je i návrh na odklad a zastavení exekuce podáván přímo u pověřeného exekutora. Exekutor následně kontaktuje všechny účastníky řízení, a pokud se vyjádří k odkladu či zastavení exekuce kladně, exekutor vydá návrh na zastavení exekuce. V opačném případě předá spis k rozhodnutí exekučnímu soudu.

6.1.3 Přiměřenost provedení exekuce

Přiměřenost provedení exekuce je nově formulována v oblasti exekucí ukládající povinnost uhrazení peněžitého dluhu. Novela zakotvuje přednostní použití přikázání pohledávky srážkami ze mzdy a jiných příjmů a zřízení exekutorského zástav-

ního práva na nemovitosti a až v poslední řadě by měl exekutor přistoupit k prodeji movitého majetku či nemovitosti. Exekutor smí postihnout majetek pouze v takovém rozsahu, který postačuje k úhradě exekučované částky.

S novelou exekučního řízení z roku 2009 byl současně uveden do provozu portál exekučních dražeb, provozovaný Exekutorskou komorou České republiky, a bezplatná právní poradna v exekuci. Na daném portálu je možné sledovat veškeré dražby nemovitostí vedené pod jednotlivými soudními exekutory podle exekučního řádu.

6.2 Novelizace exekučního řádu v roce 2013

Dne 1. ledna 2013 nabyla účinnosti druhá velká novela exekučního řádu a občanského soudního řádu, která s sebou přinesla několik podstatných změn v rámci exekučního řízení. Některé změny hrají ve prospěch dlužníků, jiné naopak ulehčí práci exekutorům. V této podkapitole budou popsány podle aktuálních informací ze serveru peníze.cz (2012) ty nejzásadnější z nich.

6.2.1 Předžalobní výzva

Tato novinka je jednou z těch, co hrají ve prospěch dlužníků. Uděluje věřiteli povinnost zaslat dlužníkovi nejméně sedm dní před podáním návrhu na exekuční řízení tzv. předžalobní výzvu, kterou dlužníka vyzve, aby dluh uhradil. Do schválení této novely bylo možné zahájit exekuční řízení, aniž by o tom byl dlužník informován. Přesný obsah výzvy zákon nevymezuje a dlužníkovi nemusí být ani reálně doručena, věřitelé však musí předložit soudu důkaz o jejím odeslání, např. podací lístek. V případě, že věřitel tuto zákonnou povinnost předžalobní výzvy nesplní, nevznikne mu nárok na úhradu nákladů exekučního řízení, které jsou automaticky vymáhány na dlužníkovi.

6.2.2 Slučování exekucí

Slučování exekucí ocení především dlužníci, kteří mají více věřitelů a tedy i dluhů. Povinně se musí všechna exekuční řízení vedená proti jednomu dlužníkovi sloučovat do jednoho. Exekuce vedené u jednoho exekučního úřadu se sloučí automaticky, pravidlo však platí také pro exekuce vedené různými exekutorskými úřady, soud je na návrh dlužníka spojí a stanoví exekutora, který řízení povede. Dlužníci se tak vyhnou vysokým nákladům za každé dílčí exekuční řízení. Tato změna se týká zejména tzv. bagatelních pohledávek (pohledávky do 10 000 Kč). (EK ČR, 2012)

6.2.3 Konec dvojkolejnosti

Do roku 2013 probíhaly exekuce dvěma způsoby, buď prostřednictvím pověřených soudních exekutorů, nebo je soudy a jejich vykonavatelé činili sami. Volba mezi soudním výkonem rozhodnutí a exekucí náležela samotnému věřiteli. Soudní vý-

kon rozhodnutí je podle exekutorů nákladnější a méně efektivní cestou k vymožení pohledávky, od ledna se možnosti využívání této varianty omezilo a více se využívá služeb exekutorů.

6.2.4 Místo uložení vymáhaných peněz

Exekutoři od ledna roku 2013 již nemohou ukládat vymožené finanční prostředky od dlužníků na své osobní účty, ale pouze na zvláště vyčleněné účty, které jsou pod kontrolou ministerstva spravedlnosti. Smyslem tohoto kroku byla především možnost tyto účty zablokovat v případě potřeby a také zamezení krádeží ze stran exekutorů.

6.2.5 Exekuce bez rozhodnutí soudu

Exekutoři již nemají povinnost čekat na rozhodnutí soudu o nařízení exekuce, ve většině případů tedy mohou o zahájení exekučního řízení rozhodnout sami. Tento krok by měl především urychlit průběh exekuce a také ulevit přetíženým soudům.

6.2.6 Exekuce na bankovní účet a mzdu manžela/manželky

Další změnou, kterou přinesla novela exekučního řízení, je fakt, že exekuce může postihnout také bankovní účet a mzdu či plat druhého z manželů. Tyto peníze jsou totiž zahrnuty do společného jmění manželů, příjmy jsou tedy považovány z hlediska práva za společné a za dluhy odpovídají společně.

6.2.7 Dražba družstevních bytů

S novým zákonem může dlužníkům pomoci umořit dluh také družstevní byt, od jeho schválení je možné dražit vlastnická práva v bytových družstvech. Dříve byla hodnota družstevního bytu vyčíslena podle vypořádacího podílu na základě obchodního zákoníku. Řádově se pohybovala v desetitisících korun, nedosahovala tedy zdaleka tržní hodnoty. Výsledkem v některých případech bylo, že dlužník přijde o byt, ale z dluhu se mu ukrojí jen nepoměrná část. Od ledna se proto začaly družstevní byty v exekuci zpeněžovat formou dražby. Zvýšila se tak šance dosáhnout reálné tržní ceny, a tudíž umořit podstatně větší část dluhu.

7 Platební morálka domácností ČR

Platební morálka domácností je významným aspektem jejich zadlužování. Schopnost splácet včas vlastní závazky a dostát tak tomu, k čemu se podpisem úvěrové smlouvy zavázaly, vypovídá především o finanční situaci v dané domácnosti, ale také o jejím přístupu k přijatému dluhu. Z tohoto pohledu lze zadlužené domácnosti České republiky rozdělit na dvě skupiny. Jedna, jejíž platební morálka je na dobré úrovni, a půjčka představuje pouze jednorázovou finanční výpomoc či prostředky na dlouhodobou a finančně náročnou investici, která je však bez problému splacena. Pro druhou skupinu se opodstatněně zahájené exekuční řízení pramenící z finančního závazku stává běžným řešením platební neschopnosti či neochoty dlužníků splácet dlužnou částku.

V praktické části budou využita získaná data a prostřednictvím časových řad provedeno zkoumání stanovených ukazatelů v jednotlivých obdobích. Časové období pro zkoumání bude rozděleno do tří etap po čtyřech letech a v takto zvolených obdobích budou sledovány totožné ukazatele, kterými jsou: celková výše zadlužení domácností, struktura zadlužení a počet nařízených exekucí. Celkově bude zaznamenán vývoj těchto ukazatelů za posledních dvanáct let.

7.1 Časové období 2003-2006

Charakteristickým rysem pro období počínající rokem 2003 byl zásadní zlom ve vnímání dluhů českými domácnostmi. Reakce na tehdejší nízké úrokové sazby na sebe nenechaly dlouho čekat a z téměř obscénního termínu se půjčky postupně staly využívaným zdrojem finančních prostředků pro růst životního standardu. Následující podkapitoly se zaměří na vývoj jednotlivých ukazatelů ve sledovaném období.

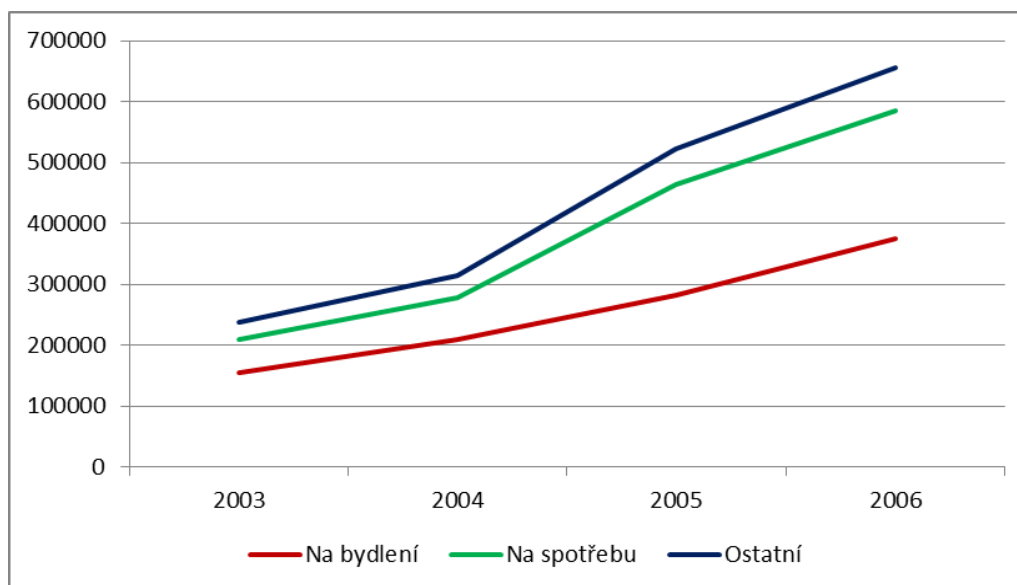
7.1.1 Celková výše zadlužení domácností

Následující skládaný graf celkového zadlužení domácností rozčleněný na základě jeho struktury na výši úvěrů na bydlení, na spotřebu a ostatní (Obr. 10) dokládá prudký nárůst zadluženosti během počátečních čtyř let. Celková výše zadlužení domácností na začátku sledovaného období dosáhla hodnoty 237,5 miliard korun. Nejvyšší nárůst celkového dluhu lze pozorovat v roce 2004, kdy došlo k meziročnímu zvýšení zadlužení domácností o 207,6 miliard korun. V dalším roce již došlo ke zpomalení růstového trendu a objem přijatých úvěrů domácnostmi se zvýšil o 132,5 miliard. Na konci sledovaného období, tedy v roce 2006, výše celkového zadlužení domácností dosáhla hodnoty 655,4 miliard. Z údajů tedy vyplývá, že dlužná částka se během čtyř let téměř ztrojnásobila.

Důvodem tohoto poměrně prudkého nárůstu mohla být skutečnost, že na straně nabídky došlo k výrazné expanzi a na straně poptávky nastala zejména změna preferencí, kdy spotřeba začala být upřednostňována před úsporami, což je naprosto odlišný způsob života na rozdíl od předcházejícího století. Začátek nově-

ho tisíciletí byl pomyslným startem setrvalého růstu objemu přijatých úvěrů domácnostmi a také neustále se zvyšující rychlosti zadlužování. O důsledcích nepromyšleného úvěrování se v této době ještě příliš nemluvílo, a tak byla půda pro růst zadlužení domácností ideálně připravena.

Zadlužení je vykazováno v nominálních hodnotách vždy k 31. 12. daného roku na základě údajů zveřejňovaných ČNB.

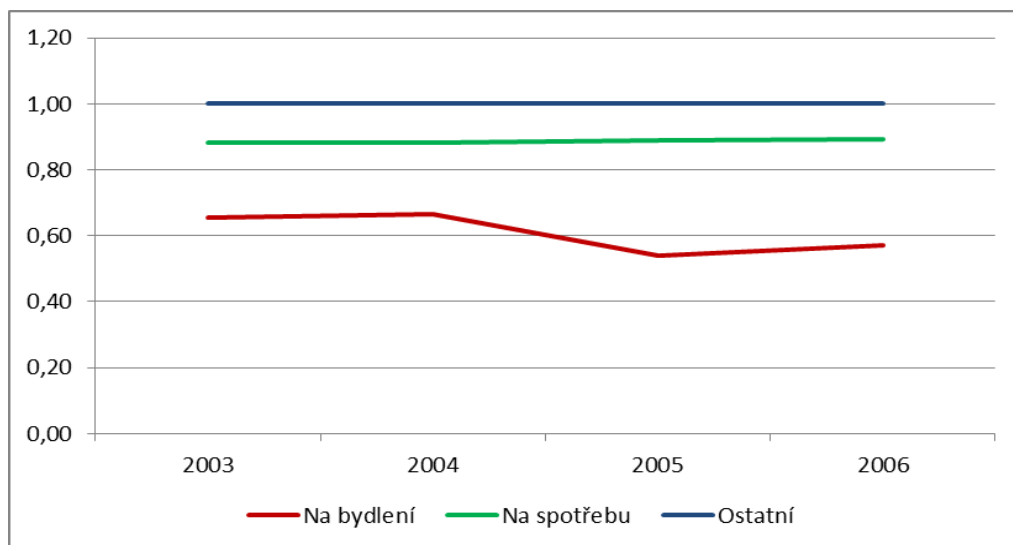
Obr. 7 Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2003-2006 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)

7.1.2 Struktura zadlužení domácností

Z pohledu na vývoj procentního podílu jednotlivých složek zadluženosti, jak ukazuje následující graf (Obr. 11), je patrné, že dlouhodobě nejvyšší podíl tvoří úvěry na bydlení. Pouze v roce 2005 došlo k výraznějšímu poklesu, který byl na úkor spotřebitelských úvěrů, jež zaznamenaly naopak nárůst. Podíl úvěrů na bydlení se i v následujícím roce drží pod hranicí 60 % celkového dluhu. Počáteční boom v první polovině sledovaného období tedy mohl být způsoben jednak poklesem úrokových sazeb, ale také tehdejšími obavami obyvatel ze zdražení nemovitostí po vstupu České republiky do Evropské unie, nejistý vývoj deregulace nájemného či růst reálných mezd. Tento vývoj následně přetrvával i v roce 2005, kdy se úrokové sazby hypotečních úvěrů pohybovaly okolo 4,5 %, a díky vyšším mzdám přibýlo osob schopných pořídit si nemovitost na hypoteční úvěr. Dále se také nenaplnily obavy obyvatelstva z rostoucích cen nemovitostí po vstupu ČR do EU a spíše se rozšířila nabídka o kvalitní nemovitosti, jejichž ceny stagnovaly. Další novinkou tohoto období byla inovace hypotečních úvěrů, kdy bylo možné zvolit si období fixace od 1 roku až do 30 let (partners.cz, 2013).

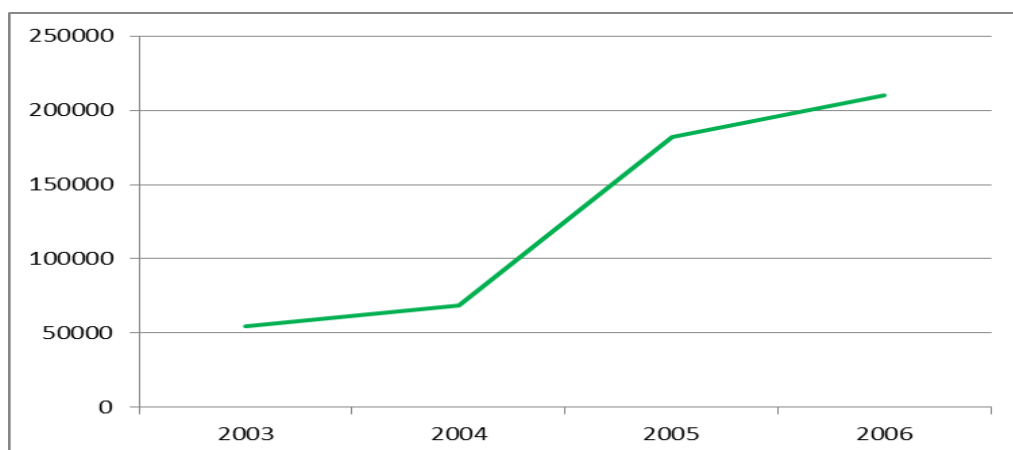
Podíl ostatních úvěrů na celkové zadluženosti domácností se za sledované období téměř nezměnil a pohybuje se okolo 12 %. Mezi ostatní půjčky se řadí takové úvěrové produkty, které neslouží k financování bydlení či spotřeby, například ho-

tovostní půjčky bez prokázání účelu nebo úvěr formou leasingu. Z grafu tedy vyplývá, že míra využívání těchto typů úvěrů je v jednotlivých letech velmi podobná.

Obr. 8 Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2003-2006 (Zdroj: Data ČNB)

Podrobnější pohled na vývoj zadlužení v oblasti spotřebitelských úvěrů zachycuje opravdu výrazný nárůst v roce 2005 (meziročně dokonce o 66,5 %), který byl pravděpodobně způsoben propadem úrokových sazeb pod hranici 12 % p. a. z obvyklých 15 % (hypoindex.cz, 2014a). Důvodem tohoto propadu byla reakce na snížení sazeb ČNB, a také snaha zpřístupnit tento typ úvěrů co nejširšímu okruhu lidí. S nástupem nového tisíciletí, které přineslo zvýšení poptávky domácností po úvěrech celkově, banky zareagovaly na vzniklou situaci rozšířením a zkvalitněním své nabídky úvěrových produktů, a při takovéto nabídce byl tedy pokles úrokových sazeb hlavním stimulem pro uzavírání úvěrových smluv na spotřebitelské úvěry.

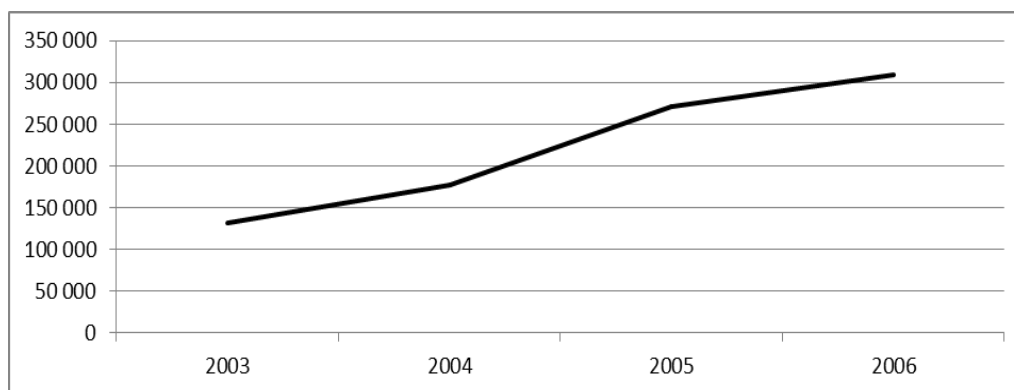
Obr. 9 Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2003-2006 (Zdroj: Data ČNB)

7.1.3 Nařízené exekuce

Následující graf (Obr. 12) znázorňuje vývoj počtu nařízených exekucí v letech 2003-2006. Na počátku sledovaného období bylo nařízeno více než 132 000 exekucí. Jak vyplývá z grafu, výše meziročních přírůstků počtu nařízení v těchto letech byla velmi proměnlivá. V roce 2004 se počet nařízených exekucí zvýšil o necelých 45 000, rok 2005 s sebou přinesl největší nárůst zahájených exekucí za posledních několik let, jejich počet se zvýšil o 93 000, což činí téměř 53 %, následně se však prudký nárůst opět zvolnil a v posledním roce sledovaného období přibylo, ve srovnání s předchozím rokem, pouhých 39 000 exekucí. Konečná hodnota pak lehce přesáhla 309 000 nařízení. Výše sledovaného ukazatele se tedy v průběhu daného období více než zdvojnásobila.

Počet nařízených exekucí nelze ztotožňovat s počtem dlužníků, neboť už i na počátku nového století se objevovali občané, proti kterým bylo vedeno více exekučních řízení současně. Předluženost osob však ještě nebyla považována za stěžejní problém daného období.

Vývoj počtu nařízených exekucí je hodnocen na základě údajů Ministerstva spravedlnosti ČR zveřejňovaných vždy počátkem následujícího roku.

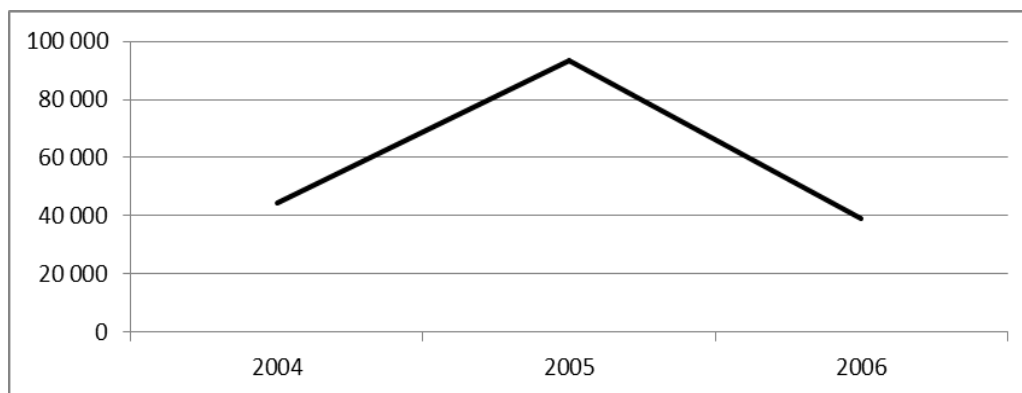

Obr. 10 Počet nařízených exekucí v letech 2003-2006 (Zdroj: Data MS ČR)

Detailní pohled na graf přírůstků počtu nařízených exekucí (Obr. 13) zachycuje opravdu radikální nárůst v roce 2005. Důvodem této výrazné změny mohla být zejména skutečnost, že ve zmíněném období byly ve velké míře vymáhány dlouhodobě nahromaděné drobné pohledávky. Věřiteli těchto pohledávek byly dopravní podniky, zdravotní pojišťovny, poskytovatelé energie, případně mobilní operátoři. Novinkou přicházející s počátkem nového tisíciletí byl institut soudního exekutora, vymahatelnost pohledávek se tak razantně zvýšila a převážná většina těchto exekučních řízení byla úspěšně ukončena vymožením. Následně se hranice počtu ukončených exekucí vymožením dlouhodobě udržovala nad 50 %, což je ve srovnání s úspěšností exekučních oddělení jednotlivých soudů, do jejichž pravomoci exekuce spadaly, poměrně uspokojivý výsledek (finance.cz, 2007).

Na počátku i na konci daného období je pozorovatelná velmi podobná výše celkového přírůstku počtu nařízených exekucí, lze tedy odhadovat, že rok 2005 byl pouze extrémním výkyvem ve vývoji díky již zmíněnému vymáhání drobných po-

hledávek, u kterých se s jejich soudním vymáháním otálelo v některých případech i několik let.

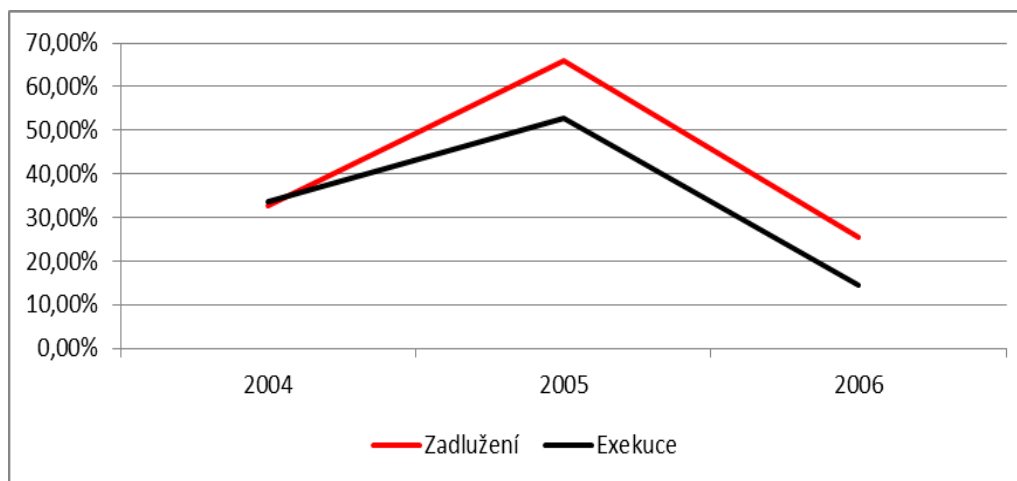
Obr. 11 Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2003-2006

Následující graf (Obr. 14) zachycuje meziroční procentní změny celkového zadlužení domácností a počtu nařízených exekucí ve sledovaném období. Z grafu je patrné, že průběh křivek je téměř identický. V roce 2004 činil přírůstek obou sledovaných ukazatelů zhruba 32 %. Jak již bylo zmíněno, v roce 2005 následoval obrovský nárůst, počet nařízených exekucí se meziročně zvýšil téměř o 53 % a přírůstek zadluženosti dosáhl dokonce 65 %.

S ohledem na tehdejší situaci v České republice, kdy bylo zadlužování domácností na samém počátku, a také na výše zmíněné důvody jak růstu zadluženosti domácností, tak i počtu nařízených exekucí, lze odhadovat, že v roce 2005 nebyla příliš vysoká souvislost mezi růsty těchto ukazatelů. Bylo-li zvýšení počtu exekucí skutečně způsobeno vymáháním starších pohledávek, jejichž věřiteli nebyly banky a ostatní finanční instituce, nelze tvrdit, že platební morálka domácností byla natolik špatná, že došlo k tak velkému nárůstu exekucí. Spíše naopak, v době, kdy došlo k růstu reálných mezd a zlevnění poskytovaných úvěrů pro zajištění jejich přístupnosti co největšímu počtu lidí, je pravděpodobné, že alespoň v těchto úvodních letech byli lidé schopni dostát svým finančním závazkům a splácet přijaté úvěry, ke kterým se úvěrovou smlouvou zavázali.

V roce 2006 přírůstky obou sledovaných ukazatelů výrazně poklesly. Počet nařízených exekucí vzrostl o pouhých 14 % a výše zadluženosti o 25 %. Tyto hodnoty mohou potvrzovat předpoklad, že nárůst exekucí v předchozím roce byl skutečně způsoben tehdejšími okolnostmi a ne špatnou platební morálkou, i když k jistému přecenění finančních sil u některých, čerstvě zadlužených, domácností jistě došlo. Čtvrtinový nárůst zadluženosti nelze označit za zanedbatelný, přesto byl mnohem méně znepokojující než hodnota z předešlého roku. Na zpomalení tohoto růstu se určitě také podílelo opětovné zvýšení úrokových sazeb spotřebitelských úvěrů na začátku roku, hypoteční úvěry mají však sazby stále nízko, a tak lidé přistupují k financování nového bydlení prostřednictvím cizích zdrojů, tedy půjček (hypindex.cz, 2014a).

Platební morálku domácností na dobré úrovni potvrzuje podle ČNB (2015b) také výše úvěrů domácností v selhání, která je minimální.

Obr. 12 Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2003-2006

7.2 Časové období 2007-2010

Důsledkem razantní změny v chování českých domácností, vývoje celkové finanční atmosféry a jednotlivých událostí, které s sebou přinesla předešlá etapa čtyř let, byla skutečnost, že v období počínající rokem 2007 byly již půjčky považovány za poměrně standardní zdroj finančních prostředků a přirozenou součástí životů některých domácností. Lidé si tedy postupně zvykli své potřeby financovat z cizích zdrojů, a tak to již nebylo považováno za zcela neobvyklý jev, jak tomu bylo v devadesátých letech. Následující podkapitoly se opět zaměří na vývoj stanovených ukazatelů ve zvoleném časovém období.

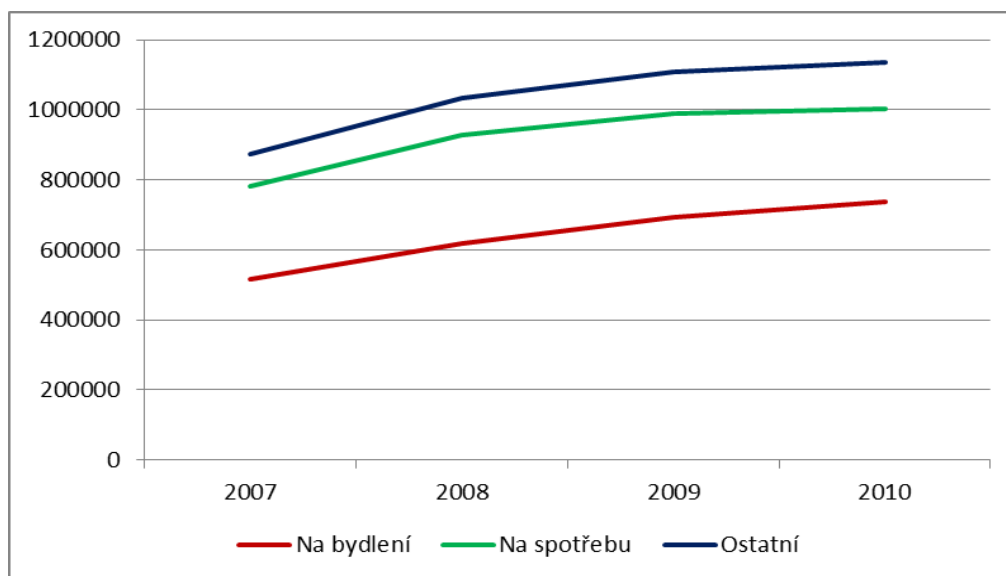
7.2.1 Celková výše zadlužení domácností

Na níže uvedeném skládaném grafu, který zachycuje průběh celkového zadlužení českých domácností včetně jeho strukturního dělení na úvěry na bydlení, na spotřebu a ostatní (Obr. 15), je pozorovatelný ve srovnání s předchozím obdobím jednoznačně pozvolnější růst zadluženosti. Lze tedy předpokládat, že prvotní boom v přijímání úvěrů postupně odeznívá. Celkový zaznamenaný dluh českých domácností na počátku sledovaného období, konkrétně v roce 2007, dosáhl 875,3 miliard korun. V tomto roce byl také zaznamenán poslední výraznější meziroční nárůst zadluženosti, a to o necelých 220 miliard, což činí 33,5 %. V následujícím roce došlo ke zpomalení růstového trendu a objem přijatých úvěrů domácnostmi se zvýšil o 159,2 miliard. Rok 2008 se však zapsal do historie zadlužení domácností jako významný, ne příliš radostným důvodem této významnosti bylo překročení hranice 1 bilionu korun. České domácnosti tedy od roku 2008 dluží bankám a ostatním finančním institucím více než 1 bilion korun, tato skutečnost zneklidnila řadu subjektů finančního trhu. Vývoj v dalších dvou letech s sebou přinesl relativně uspokojivé a pro mnohé také překvapivé údaje, které jsou považovány za pomyslný start etapy jednociferných procentních přírůstků zadlužení. V roce 2009 se zadlužení zvýšilo o 74 miliard, nárůst se tedy snížil o více než polovinu oproti předchozímu roku a v roce 2010 se objem přijatých úvěrů meziročně zvýšil o pouhých 27,6 miliard korun, což se rovná 2,5 %. Koncem daného období dosáhla výše celkového zadlužení domácností 1,13 bilionu korun.

Rok 2007 lze díky přetrvávajícímu vysokému nárůstu dluhů domácností považovat za doznívání příznivé atmosféry k zadlužování, která panovala v předchozích letech. Nadcházející roky, po překročení hranice 1 bilionu korun, se růst výrazně zpomalil a byly zaznamenány pouze jednociferné procentní přírůstky. Podstatným důvodem zpomalení navyšování hodnoty úvěrů zcela jistě byla světová finanční krize, pramenící z americké hypoteční krize, která naplno udeřila v roce 2008. V České republice docházelo k propouštění zaměstnanců, zpřísnování podmínek pro poskytování hypoték a banky byly více obezřetné při uzavírání jakýchkoliv úvěrových smluv. Nastolená pravidla tak opět zúžila okruh lidí, jež si mohli dovolit splácet půjčku, a lidé současně snížili výdaje na spotřebu. Finanční krize tedy bude nepochybně stěžejním důvodem tak výrazného poklesu růstu zadlužení českých domácností.

Sekundárně mohla být situace dokreslena medializováním celkové výše zadlužení domácností, a také se začalo veřejně hovořit o možných dopadech nepřiměřeného a nepromyšleného zadlužování.

Údaje jsou vykazovány v nominálních hodnotách vždy k 31. 12. daného roku na základě dat zveřejňovaných ČNB.

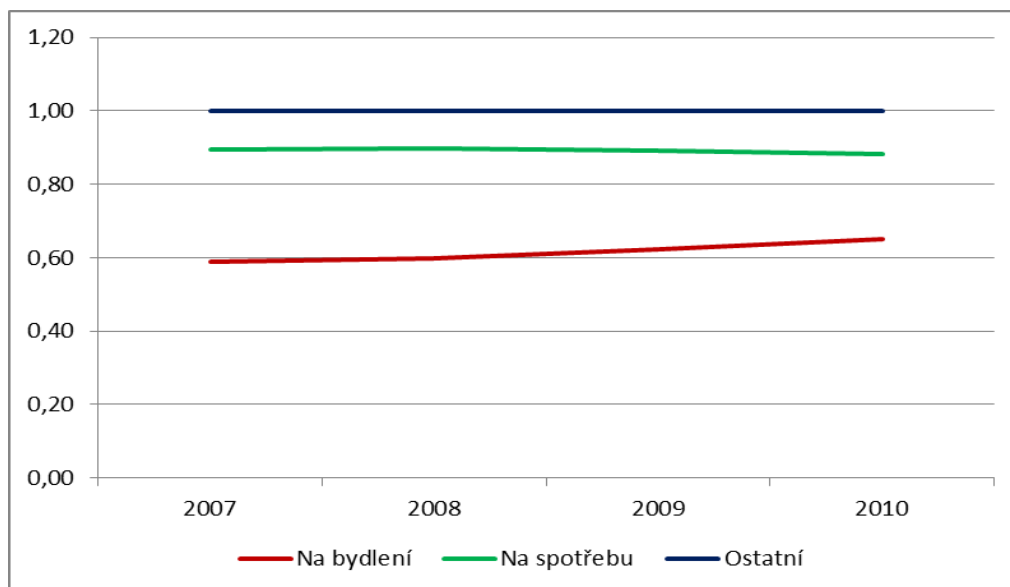

Obr. 13 Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2007-2010 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)

7.2.2 Struktura zadlužení domácností

Na níže uvedeném skládaném grafu (Obr. 16) zachycujícím vývoj procentního podílu jednotlivých složek zadluženosti je možné vidět poměrně stabilní průběh všech znázorněných křivek po celou dobu sledovaného období, nedošlo tedy k žádné změně významného charakteru. Nejvyšší podíl úvěrů na bydlení na celkové výši zadlužení domácností stále přetrvává, v první polovině daného období se drží pod hranicí 60 %, v té druhé dochází k jejímu překročení. Příčina dlouhodobě vysokého podílu úvěrů na bydlení samozřejmě pramení z vysoké nominální hodnoty, a tak se nepředpokládá, že by se jejich podíl razantním způsobem změnil nebo byl dokonce nižší než některá ze zbývajících složek zadlužení. V roce 2007 a začátkem roku 2008 pokračuje příznivé období pro hypotéky, meziroční přírůstek činil více než 140 miliard korun, koncem roku 2008 však dochází k útlumu objemu přijatých úvěrů na bydlení a začíná se i na trhu hypoték projevovat finanční krize. V roce 2010 se podíl těchto úvěrů zvýšil na 65 %, zvýšení nastalo na úkor spotřebitelských úvěrů, které naopak zaznamenaly pokles. Meziroční procentní přírůstek však činil pouze necelých 7 %, což byl důsledek již zmíněné krize a ekonomické nejistoty, díky které banky omezily poskytování hypoték bez dokládání příjmů a financování 100%LTV hypoték. Celkově dochází k omezení nových výstav a pozastavení developerských projektů (partners.cz, 2013).

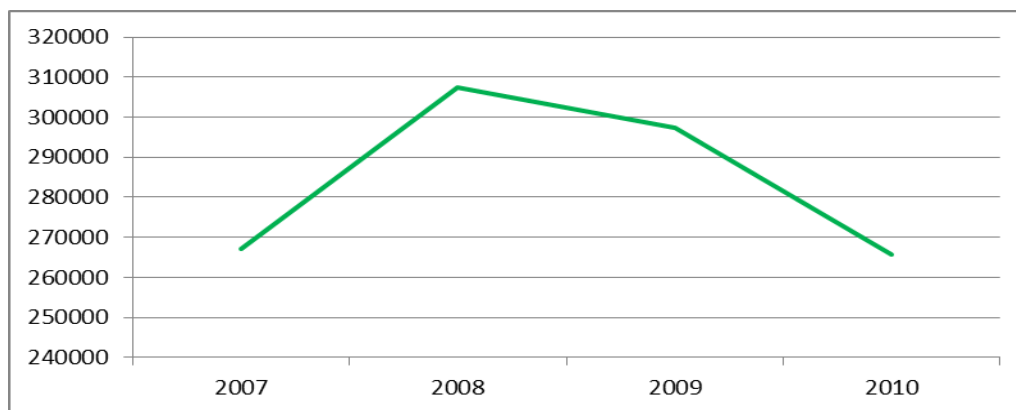
Procentní podíl ostatních úvěrů na celkové zadluženosti domácností se ani v tomto sledovaném období téměř nezměnil a pohybuje se okolo 11 %. Míra využívání ostatních úvěrů na různé účely je tedy i nadále velmi podobná a od předchozího období se takřka neliší.

Obr. 14 Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2007-2010 (Zdroj: Data ČNB)

V oblasti spotřebitelských úvěrů došlo ve sledovaném období historicky poprvé k meziročnímu poklesu zadlužení, vývoj tedy bude zachycen detailněji na samostatném grafu (Obr. 17). V první polovině období zadlužení domácností v této oblasti rostlo stejně tak, jako tomu bylo v předchozích letech. Procentní podíl kolísá okolo 30 % a v průběhu trendu nebyly pozorovány žádné výkyvy. V roce 2009 přišel první, již zmíněný pokles zadlužení domácností v oblasti spotřebitelských úvěrů. Meziroční pokles činil 10 miliard, tedy 3 %, a v roce 2010 byl zaznamenán pokles dokonce o necelých 32 miliard, což je 10,6 %. Důvodem poklesu spotřebitelských úvěrů pravděpodobně nebyla výše úrokových sazeb, neboť v druhé polovině roku 2009 došlo k jejich mírnému snížení (hypoindex.cz, 2014a). Za náhlou změnou ve vývoji zadlužení domácností v rámci spotřebitelských úvěrů stála opět finanční krize, která se významně projevila také na trhu nebankovních půjček. V roce 2009, kdy na finanční trh působila hospodářská recese, zaznamenaly nebankovní instituce pokles objemu poskytnutých spotřebitelských úvěrů. Přestože nebankovní společnosti obvykle dokáží reagovat na změnu situace na trhu aktivně a pružně, došlo ke zhoršení makroekonomického prostředí a nebylo tak možné udržet vzrůstající trend v poskytnutých úvěrech. Nastalo období klesající poptávky po finančních spotřebitelských produktech a zpřísnění pravidel pro uskutečnění jednotlivých finančních transakcí a hodnocení úvěruschopnosti klienta. Nejvýraznější propad nastal ve finančních produktech poskytujících leasing nemovitostí (ČLFA, 2009).

V roce 2010 byl trh stále ovlivněn hospodářskou recesí a snížená poptávka po finančních produktech způsobila pokračování klesajícího trendu. Ani nebankovní instituce tedy nedokázaly zajistit svojí pružností a zdánlivou výhodností nabídky rostoucí poptávku po finančních produktech.

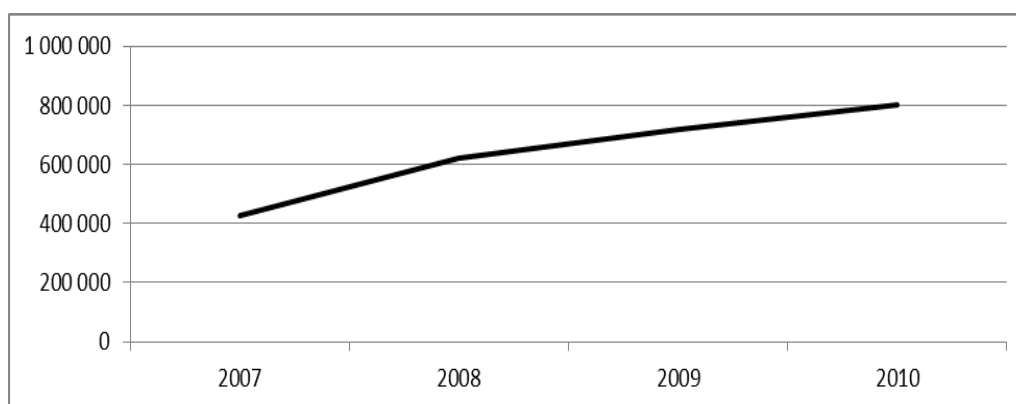

Obr. 15 Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2007-2010 (Zdroj: Data ČNB)

7.2.3 Nařízené exekuce

Vývoj počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010, který je zachycen na následujícím grafu (Obr. 18), dokazuje, že vyšší přírůstky byly zaznamenány především v první polovině sledovaného období. Počet nařízených exekucí v roce 2007 dosáhl hodnoty 427 800, to je meziroční zvýšení o více než 118 000 exekucí. Největší nárůst zahájených exekucí s sebou však přinesl až rok 2008, kdy došlo k růstu o 191 566 exekucí, což činí 44,8 %, a celkově bylo nařízeno 619 366 exekucí. V dalších letech se prudký nárůst opět postupně utlumil, v roce 2009 vzrostl počet nařízených exekucí o necelých 101 000 a v roce 2010 došlo ke zvýšení pouze o 79 000, tedy o 11 % ve srovnání s předchozím rokem. Konečná hodnota v tomto sledovaném období pak činila necelých 800 000 nařízených exekucí.

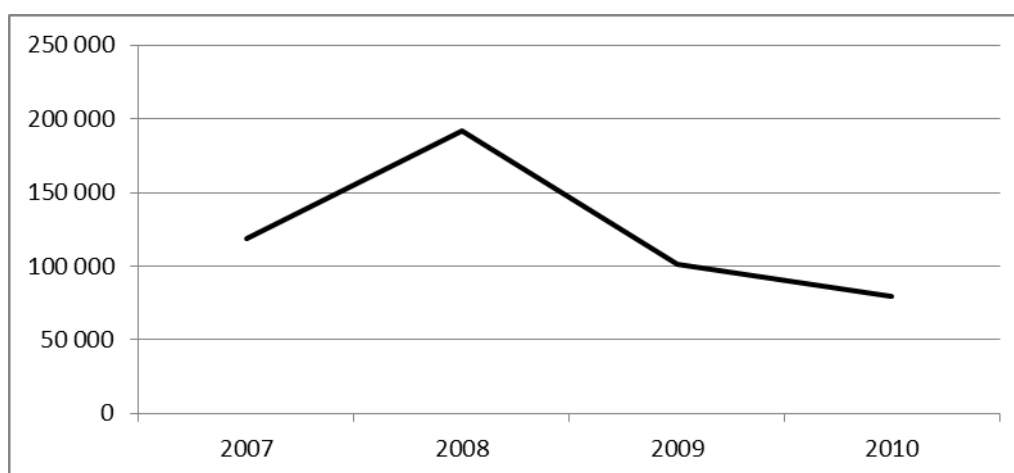
Vývoj počtu nařízených exekucí je hodnocen na základě údajů Ministerstva spravedlnosti ČR zveřejňovaných vždy počátkem následujícího roku.

Obr. 16 Počet nařízených exekucí v letech 2007-2010 (Zdroj: Data MS ČR)

Podrobnější pohled na vývoj meziročních změn v počtu nařízených exekucí, který je znázorněn na níže uvedeném grafu (Obr. 19), potvrzuje opravdu výrazný nárůst v roce 2008. Přírůstek v tomto roce byl dokonce nejvyšší od počátku sledovaného období, tedy od roku 2003, a činil již zmíněných 191 566 nařízení. Důvodem tohoto rapidního nárůstu již nebylo vymáhání drobných pohledávek různých veřejných subjektů, nýbrž poprvé se v roce 2007 a 2008 stala hlavní příčinou nově nařízených exekucí neschopnost dlužníků splácet úvěry u bank a ostatních finančních institucí. Kontextem tohoto náhlého propadu ve schopnosti splácet finanční závazky byla pravděpodobně opět finanční krize, která v uvedených letech udeřila v České republice a projevila se v téměř každém odvětví českého trhu. Lidé přišli o svá stávající zaměstnání, což se následně u většiny z nich stalo hlavním spouštěčem finančních problémů. Následoval nedostatek peněžních prostředků na měsíční splátky úvěrových produktů, jež si pořídili v předchozích letech, kdy panovala atmosféra podněcující k zadlužování domácností. Důsledkem celkového propadu ekonomiky a platební neschopnosti dlužníků tedy byl nejvyšší nárůst počtu nově nařízených exekucí v rámci celého sledovaného období.

Ve druhé polovině sledovaného období byly meziroční přírůstky ve srovnání s rokem 2008 výrazně nižší. Přestože v roce 2009 stále přetrvávala finanční krize, nedošlo k dalšímu výraznému růstu počtu nově nařízených exekucí. Lze tedy odhadovat, že riziková skupina dlužníků, u kterých došlo k přecenění finančních sil v případě neočekávaného vývoje událostí, jako je například ztráta zaměstnání, byla ve většině případů postižena vlnou exekucí zahájených v roce 2008 a následně už pouze doznívala. V roce 2010 panovala podobná atmosféra, přírůstky exekucí se ve srovnání s předchozím rokem opět snížily a došlo dokonce k náznakům mírného oživení české ekonomiky. Na základě zpřísnění kritérií bank pro hodnocení úvěruschopnosti klienta, ke kterému došlo v tomto období, nedocházelo tak často k zadlužování rizikových skupin lidí, například nízkopříjmových rodin, u kterých by pravděpodobně došlo ke značným problémům se splácením v případě nepříznivého budoucího vývoje.

Obr. 17 Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010

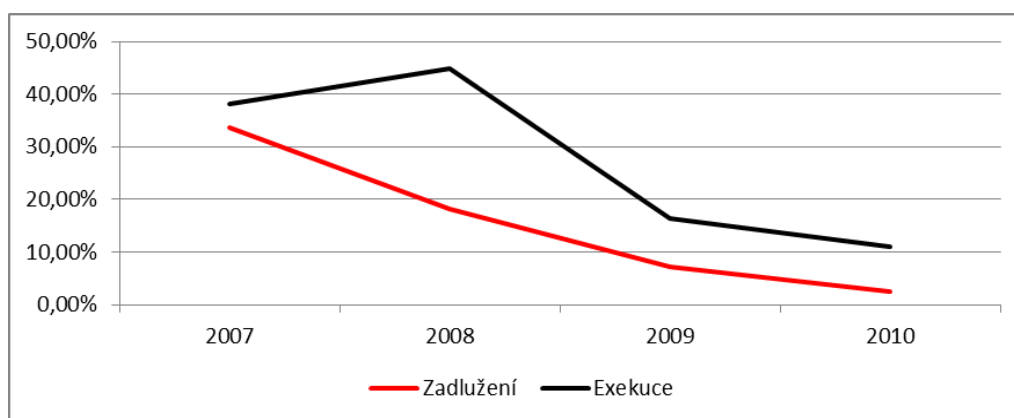
Na níže uvedeném grafu (Obr. 20) meziročních procentních změn celkového zadlužení českých domácností a počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010 je pozorovatelný odlišný průběh znázorněných křivek a také celková odlišnost ve srovnání s vývojem těchto ukazatelů v předchozím období. V roce 2007 činil procentní přírůstek obou znázorněných ukazatelů zhruba 33 %. Následně, v roce 2008, se však vývoj křivek značně lišil. Nárůst objemu přijatých úvěrů domácnostmi, a tedy i celkový přírůstek zadluženosti se snižuje, zatímco počet nově nařízených exekucí zaznamenal největší meziroční zvýšení od roku 2003.

S ohledem na situaci České republiky, která panovala v roce 2008, kdy počátkům zadlužování českých domácností definitivně odzvonilo, růst reálných mezd se stal minulostí a finanční krize udeřila téměř v každém odvětví hospodářství, lze odhadovat, že příčinou tak výrazného nárůstu počtu exekucí skutečně bylo zhoršení platební morálky domácností. Lidé nebyli schopni dostát finančním závazkům u bank a ostatních finančních institucí a vlivem soudobých událostí jejich platební neschopnost vyústila v exekuční nařízení. Zadlužení českých domácností vykazovalo vývoj opačný a přírůstky úvěrů se po celou dobu sledovaného období snižovaly. Důvodem tohoto trendu bylo pravděpodobně zpřísnění pravidel bank pro poskytování úvěrů, pro část domácností se tak staly úvěry opět nedostupnou záležitostí a tempo zadlužování se snížilo. Z výše uvedeného vyplývá, že banky v době finanční krize volily opačnou strategii ve srovnání s předchozí etapou.

V roce 2009 již vykazují obě křivky podobný trend a přírůstky sledovaných ukazatelů klesají. Nárůst zadluženosti je však stále menší než počet nařízených exekucí, je tedy pravděpodobné, že i v tomto roce ještě dochází k doznívání platební neschopnosti dlužníků, která se nejvíce projevila na počátku finanční krize.

Při pohledu na vývoj ukazatelů v roce 2010 je možné říci, že byl velmi podobný předchozímu roku. Přírůstky zadlužení se dostaly na historické minimum, došlo ke zvýšení o pouhých 2,5 %, a současně se mírně zvýšil podíl úvěrů na bydlení, lze tedy odhadovat, že právě financování bydlení bylo nejčastějším důvodem pro zadlužování. Podíl spotřebitelských úvěrů klesl, což bylo způsobeno jejich horší dostupností. Také exekuce dosáhly svého minima a vzrostly pouze o 11 %.

Uvedené předpoklady potvrzují také data ČNB (2015b) o úvěrech domácností v selhání, jež zaznamenaly nejvyšší nárůst v roce 2008 a 2009.

Obr. 18 Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2007-2010

7.3 Časové období 2011-2014

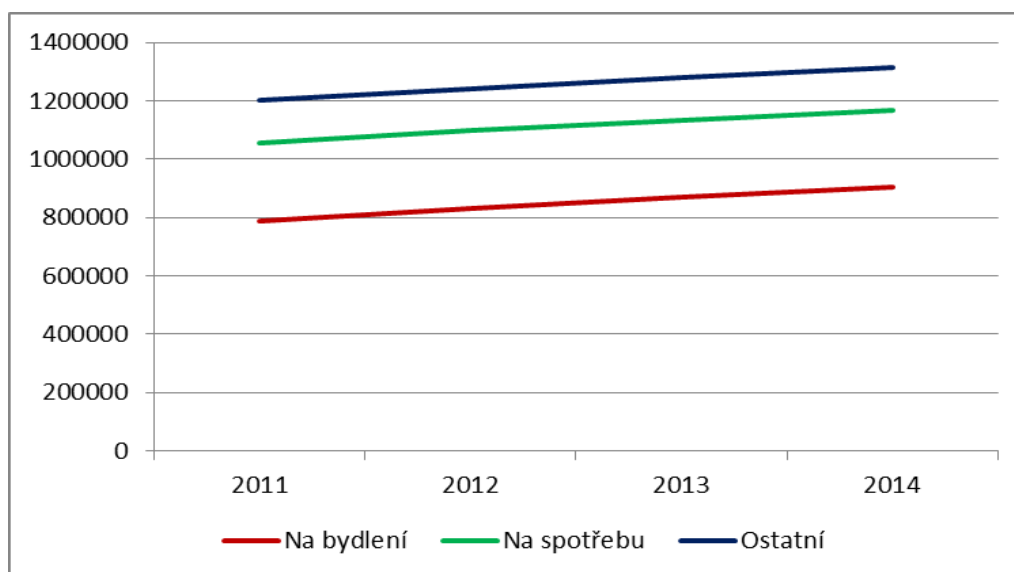
Poslední období, začínající rokem 2011, je již součástí nedávné minulosti soudobého trendu, kterým se zadlužování v průběhu několika let stalo. V předešlé etapě si lidé na financování potřeb z cizích zdrojů poměrně rychle zvykli, takže od roku 2011 to byl již zcela běžný jev a výjimku netvořily ani vánoční dárky či exotické dovolené na dluh. Zadlužených rapidně přibývalo a často tyto půjčené peníze sloužily právě k financování životního standardu, či spíše nadstandardu, který by jinak byl pro určité domácnosti nedosažitelný. Další podkapitoly opět sledují vývoj stanovených ukazatelů v průběhu zvoleného období.

7.3.1 Celková výše zadlužení domácností

Níže uvedený skládaný graf (Obr. 21) zachycuje vývoj celkového zadlužení českých domácností včetně dělení podle struktury na úvěry na bydlení, na spotřebu a ostatní. Při srovnání vývoje tohoto ukazatele s předchozím obdobím je viditelné, že nadále pokračuje pozvolný růst zadlužování a meziroční přírůstky se po celé období drží na nejnižší úrovni od roku 2003. Lze tedy vyslovit závěr, že rapidní nárůst celkového zadlužení v první sledované etapě byl skutečně způsoben jednak atmosférou podněcující k zadlužování, jednak výhodnými podmínkami a také určitou neznalostí možných důsledků neuváženého přijetí úvěru. Hodnota celkového dluhu českých domácností na počátku sledovaného období, kterým je rok 2011, byla 1,2 bilionu korun. V tomto roce byl také zaznamenán nejvýraznější nárůst zadlužení oproti předchozímu roku a to o 5,6 %, přesto však tato hodnota není po předchozím vývoji příliš znepokojivá. V dalších dvou letech byla rychlost zadlužování velmi podobná, meziroční přírůstky se pohybovaly v rozmezí 2-3 % a trend přírůstků byl i nadále klesající. V závěru sledovaného období, tedy v roce 2014, vzrostlo zadlužení domácností pouze o 2,6 % a konečná hodnota zaznamenaného dluhu byla 1,315 bilionu korun. Celkově se za dané období zadlužení domácností zvýšilo pouze o necelých 115 miliard, což je nejnižší nárůst v rámci všech sledovaných etap.

V posledním zkoumaném období již panovala zcela odlišná atmosféra oproti těm předchozím. Česká republika se postupně vzpamatovávala ze zásahu finanční krizí a dluhy se staly diskutovaným tématem nejen ve veřejných debatách. Přibývalo také dlužníků, kterým se zadlužení příliš nevyplatilo, a například poznali nemilosrdnost nebankovních subjektů při vymáhání nesplácené pohledávky či na ně byl uvalen exekuční příkaz. Začala se projevovat spíše ta stinná stránka života na dluh. Řada domácností už je tedy zapsána na seznam dlužníků, a tak nepředstavují pro banky takový potenciál, jako tomu bylo například v roce 2003. Každý den jsou lidé vystavováni náporu reklam přibývajících nebankovních subjektů poskytujících zdánlivě výhodné půjčky do druhého dne a nabídka úvěrových produktů se tak neustále rozšiřuje. Pro člověka s nízkou finanční gramotností a vzděláním v oblasti financí je však téměř nemožné zorientovat se v této nabídce a posoudit výhodnost jednotlivých úvěrů a náklady na ně.

Údaje jsou vykazovány v nominálních hodnotách vždy k 31. 12. daného roku na základě dat zveřejňovaných ČNB.

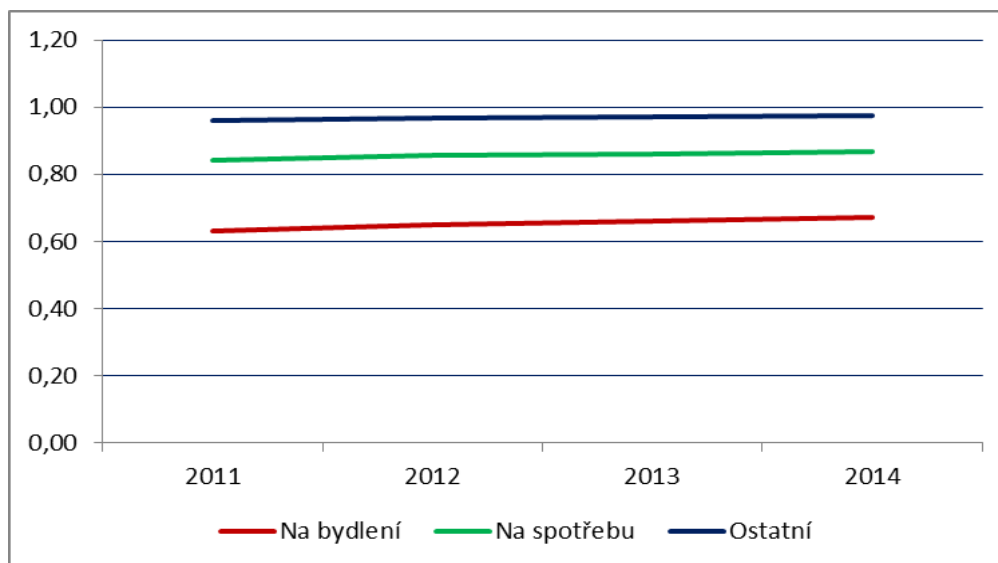
Obr. 19 Celková výše zadlužení domácností u bank a finančních institucí včetně struktury v letech 2011-2014 v mil. Kč (Zdroj: Data ČNB)

7.3.2 Struktura zadlužení domácností

Vývoj procentního podílu jednotlivých složek zadluženosti domácností, který je zachycen na níže uvedeném grafu (Obr. 22), je velmi podobný předchozímu období. Průběh všech křivek je stabilní, bez výrazných změn po celou dobu sledovaného období. Nejvyšší podíl i nadále tvořily úvěry na bydlení, potvrzuje se tedy předpoklad, že pravděpodobně nedojde ke změně stávajícího poměru jednotlivých složek zadlužení. Z grafu je také viditelné, že jejich podíl se v průběhu sledovaných let nepatrně zvyšoval na úkor spotřebitelských úvěrů, které se naopak snižovaly. Po období zásahu trhů finanční krizí došlo v roce 2011 opět ke zvýšení meziročního přírůstku úvěrů na bydlení. Po letech nejistoty, jež panovala od roku 2008, lidé tedy opět začali více financovat své bydlení prostřednictvím úvěrů, k čemuž jistě přispěly úrokové sazby, které padaly na historické minimum, stabilní ceny nemovitostí a také očekávané zvýšení sazby DPH od roku 2012 (partners.cz, 2013). Objem poskytnutých úvěrů na bydlení je však částečně zkreslený, neboť obsahuje také hypotéky sloužící k refinancování dříve poskytnutých hypotečních úvěrů. Tato skutečnost se mohla projevit především v roce 2011 a 2012, kdy končilo období 3leté fixace hypoték poskytnutých v roce 2008 a během uplynulých let došlo k poklesu úrokových sazeb, refinancování bylo tedy pro mnohé výhodné. V druhé polovině sledovaného období se výše přírůstků úvěrů na bydlení postupně snižovala i přesto, že docházelo k neustálému poklesu úrokových sazeb hypotečních úvěrů a v roce 2014 se dokonce pohybovaly okolo 2,5 % p.a. (hypindex.cz, 2014a). Jejich podíl však v závěru období atakoval 70 %, což už je podstatná část, která značí hlavní

důvod domácností pro využívání cizích finančních prostředků a riskování nejisté budoucnosti prostřednictvím dlouhodobého závazku.

Procentní podíl ostatních úvěrů na celkové zadluženosti domácností se ani v posledním sledovaném období téměř nezměnil a pohybuje se okolo 11 %. V roce 2012 a 2014 však došlo poprvé v historii k meziročnímu poklesu objemu přijatých úvěrů domácnostmi, je možné tedy konstatovat, že procentní podíl se od předchozího období téměř neliší, ale v uvedených letech poklesl zájem domácností o využívání ostatních úvěrů na jiné než spotřební či bytové potřeby.

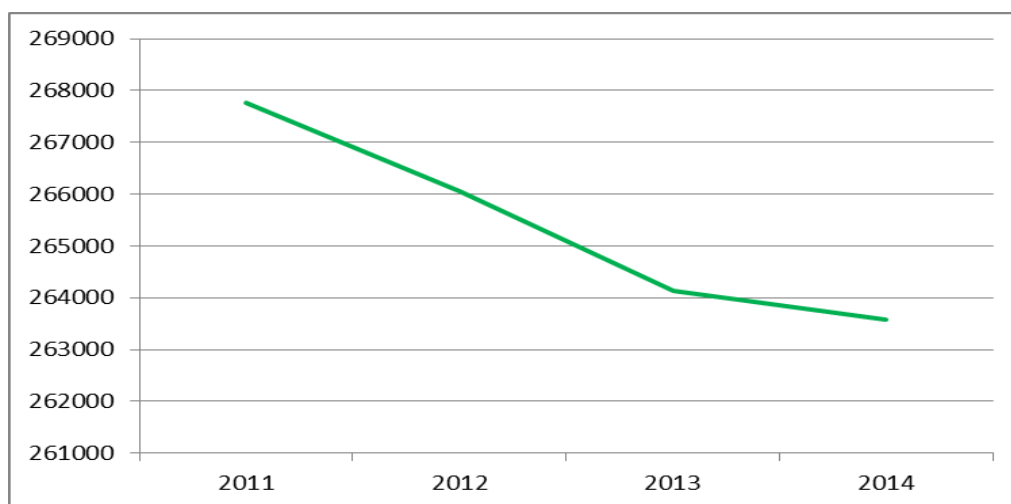

Obr. 20 Podíl jednotlivých složek na celkové zadluženosti domácností v letech 2011-2014 (Zdroj: Data ČNB)

Detailnější pohled na oblast spotřebitelských úvěrů, jež znázorňuje následující graf (Obr. 23), dokládá nadále přetrvávající klesající trend. Pouze v roce 2011 došlo ke kladnému přírůstku spotřebitelských úvěrů, konkrétně o 2 miliardy oproti předchozímu roku, důvodem kladného přírůstku mohl být jednak aktuální pokles úrokových sazeb (hypindex.cz, 2014a), ale také rozšíření nabídky bankovních subjektů o produkty sloužící ke konsolidaci a refinancování dříve poskytnutých půjček. Tyto produkty nabízí dlužníkům nejen snížení měsíčních splátek, ale také celkové snížení nákladů na úvěr. Od následujícího roku začalo klesat zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry. V roce 2012 činil meziroční pokles 1,7 miliardy korun a v dalším roce 1,9 miliardy. Příčinou tohoto poklesu byla klesající poptávka po úvěrových produktech v nebankovním sektoru, neboť zadlužení spotřebitelskými úvěry v bankovním sektoru v uvedených letech kleslo pouze nepatrně. Vývoj zadlužení spotřebitelskými úvěry u ostatních finančních institucí by mohl signalizovat jisté poučení domácností a jejich upuštění od využívání nebankovních půjček na spotřební účely.

Rok 2014 však tuto domněnku vyvrací, zadlužení domácností v nebankovním sektoru opět meziročně vzrostlo o 3,2 miliardy korun. Výše přírůstku není příliš znepokojující, přesto vypovídá o tom, že domácnosti stále považují nebankovní

půjčky za řešení nedostatku finančních prostředků a alespoň prozatím se jich nezříkají. Důvodem přírůstku mohly být úvěrové produkty sloužící ke konsolidaci půjček těch dlužníků, pro které je konsolidace bankovní půjčkou nemožná kvůli přílišnému zadlužení, případně zápisu v registru dlužníků zapříčiněným opožděnými splátkami. Naopak pokles zadlužení spotřebitelskými úvěry byl zaznamenán v bankovním sektoru, celkově tedy došlo k meziročnímu poklesu zadlužení o 553 milionů korun.

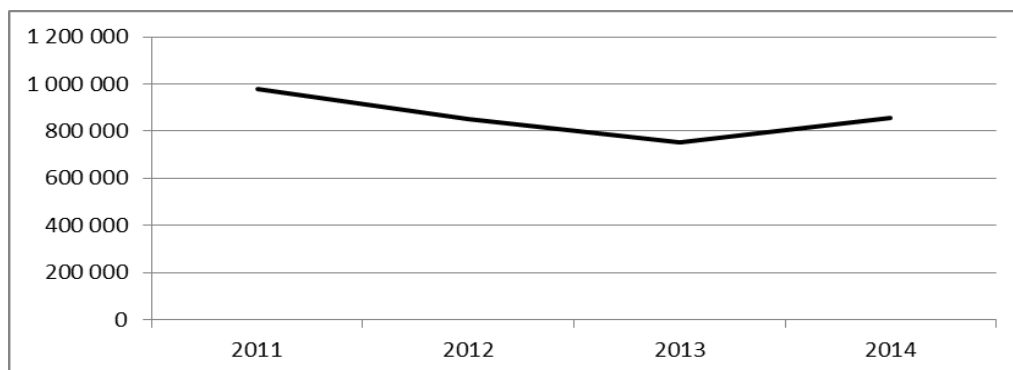
Obr. 21 Zadlužení domácností spotřebitelskými úvěry u bank a finančních institucí v mil. Kč v letech 2011-2014 (Zdroj: Data ČNB)

7.3.3 Nařízené exekuce

Počet nařízených exekucí v letech 2011-2014, jehož vývoj je znázorněn na následujícím grafu (Obr. 24), je v prvních třech letech stanoveného období klesající, pouze v posledním roce opět nabývá kladných přírůstků. Počet nařízených exekucí v roce 2011 přesáhl hodnotu 978 000, což činí meziroční zvýšení o necelých 179 000 nařízení a po roce 2008 se jedná o druhý nejvyšší přírůstek od roku 2003, počet exekucí však byl jednoznačně nejvyšší v rámci celé sledované etapy. V následujících dvou letech došlo naopak ke snížení počtu nařízených exekucí, v roce 2013 poklesly dokonce o necelých 127 000, to je 13 % oproti předchozímu roku, a v roce 2014 činil meziroční pokles 98 000 exekucí. Změnu vývoje počtu nařízených exekucí s sebou přinesl až závěr sledovaného období, tedy rok 2014, kdy došlo opět ke zvýšení o 104 000 exekucí. Počáteční hodnota z roku 2011 však nebyla dosažena a konečný počet pak činil více než 857 000 nařízených exekucí.

Problémem, který značně nabírá na intenzitě v posledním sledovaném období, je předluženost osob. Řada dlužníků se stala permanentními dlužníky a často se propadající do dluhové pasti. Na základě údajů České exekutorské komory (2015) je až 50 % nově nařízených exekucí uvaleno na dlužníky s 10 a více exekucemi a naopak rapidně ubývá dlužníků s 1 – 3 exekucemi, pouze 4 % exekucí se týká osob, které mají pouze jednu exekuci.

Vývoj počtu nařízených exekucí je hodnocen na základě údajů Ministerstva spravedlnosti ČR zveřejňovaných vždy počátkem následujícího roku.

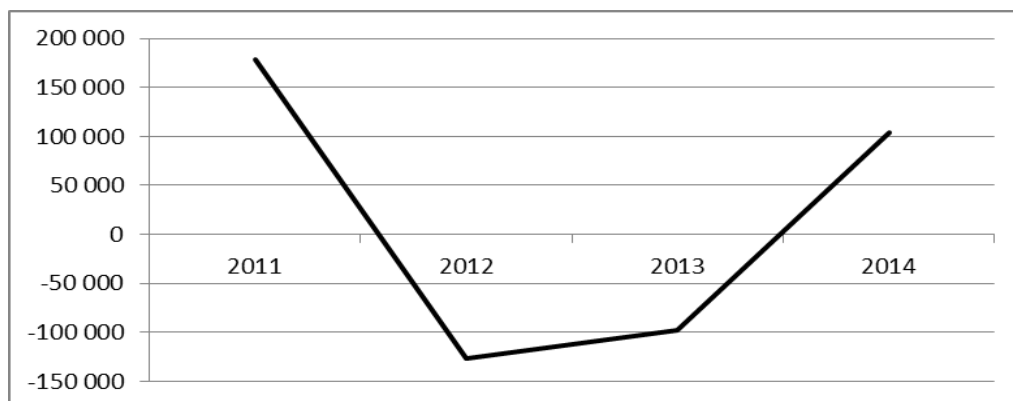
Obr. 22 Počet nařízených exekucí v letech 2011-2014 (Zdroj: Data MS ČR)

Při podrobnějším pohledu na meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2011-2014, který nabízí následující graf (Obr. 25), lze konstatovat, že jejich vývoj byl proměnlivý a poprvé za celé období se objevily záporné meziroční změny nařízených exekucí, tedy jejich pokles. Největší nárůst počtu nařízení byl zaznamenán v roce 2011, kdy bylo nařízeno rekordních 879 409 exekucí a meziročně se jejich počet zvýšil téměř o 179 000. Důvodem enormního počtu nově nařízených exekucí byla samozřejmě stále doznívající finanční krize, ale zejména také úprava exekučního řádu, která s platností od března 2012 snížila možné náklady na advokáty pojící se s vymáháním dluhů (EKČR, 2013). Opět tedy docházelo k žalování i několik let starých pohledávek, aby řízení proběhlo ještě za původních podmínek a exekutoři tak dosáhli na vyšší odměny a náhrady nákladů spojené s vymáháním dlužných částek. Věřitelé si také navykli více využívat služeb soudních exekutorů, než některé z nelegálních cest vymáhání, a neustále přibývá dlužníků, kteří neodhadnou svoji finanční situaci a nejsou schopni splácet své finanční závazky.

V roce 2012 a 2013 došlo k meziročnímu poklesu počtu nařízených exekucí, nejprve o necelých 129 000 nařízeních, poté ještě o 98 000, projevuje se tedy klesající trend. S ohledem na situaci a důvody rapidního nárůstu exekucí v předešlém roce lze odhadovat, že pravděpodobně došlo ke snížení exekucí právě o ty starší pohledávky předané k soudu s účelem jejich vymožení za původních podmínek a ve srovnání s rokem 2010 se počet nařízených exekucí opět navýšil. Na následném poklesu exekucí v roce 2013 se jistě projevila již zmíněná novela exekučního řádu a občanského soudního řádu, díky které dochází k automatickému slučování exekucí vedených u jednoho exekučního úřadu do jedné, případně soud sloučení provede na základě návrhu dlužníka. Dlužníci se tak vyhnou vysokým nákladům za každé dílčí exekuční řízení. Při srovnání údajů s rokem předcházejícím rapidnímu nárůstu, tedy s rokem 2010, opravdu došlo k poklesu počtu nařízených exekucí nejen oproti předchozímu roku.

Rok 2014 s sebou přinesl změnu stávajícího trendu a počet nařízených exekucí opět výrazně vzrostl. Důvodem nárůstu v závěru sledovaného období byla

podle Exekutorské komory ČR (2015) především neodpovědnost dlužníků k plnění drobných závazků, jako jsou například pokuty od dopravních podniků či policie a ledabylost či nedostatek finančních prostředků vyvrcholil nařízením exekuce. Po přičtení nákladů na řízení se dluh z řádu stokorun vyšplhal na tisíce.

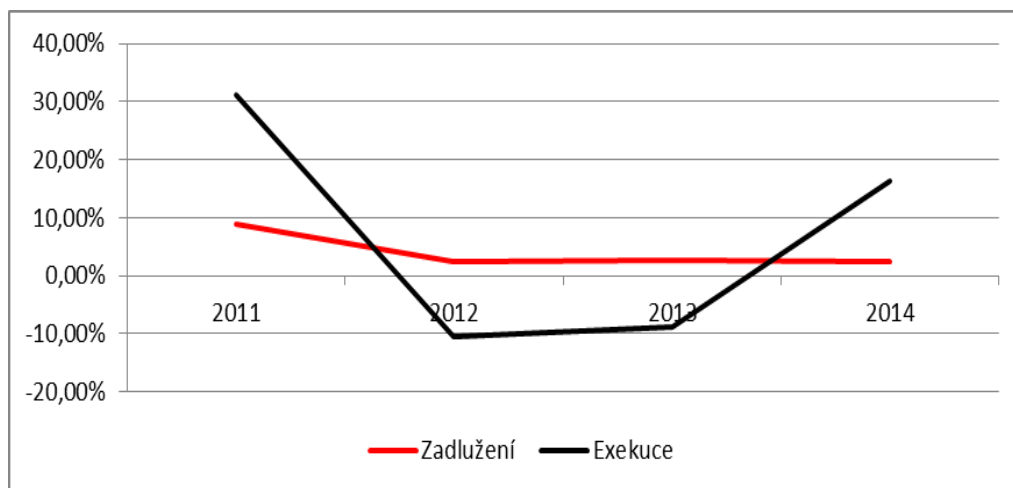
Obr. 23 Meziroční změny počtu nařízených exekucí v letech 2011-2014

Níže uvedený graf (Obr. 26) zobrazuje meziroční procentní změny celkového zadlužení českých domácností a počtu nově nařízených exekucí ve sledovaném období. Z grafu je patrný odlišný průběh obou znázorněných křivek a také rozdílný vývoj ve srovnání s předcházejícími obdobími. V roce 2011 došlo k meziročnímu přírůstku obou ukazatelů, zadlužení vzrostlo o necelých 9 % a počet exekucí dokonce o 22 %. Jak již bylo řečeno, na přírůstku exekucí se podílela úprava exekučního řádu, přesto je však počet nařízených exekucí vysoký a zcela jistě došlo ke zhoršení platební morálky domácností, což podle ČNB (2015b) potvrzuje také rostoucí výše úvěrů v selhání. Změna exekučního řádu tedy nebude naprosto stěžejním důvodem tohoto enormního počtu nově nařízených exekucí.

Následně, v roce 2012, se vývoj křivek začal odlišovat. Počet nově nařízených exekucí se snížil a došlo tak k meziročnímu poklesu dokonce o 13 %, naopak zadlužení domácností neustále rostlo, i když velmi pomalým tempem oproti přírůstkům v předchozích letech. Úvěrové produkty již nebyly lákavou novinkou ve financování vlastních potřeb z cizích zdrojů a výhodné podmínky, které provázely počátky zadlužování českých domácností, s cílem zadlužit co nejvíce obyvatel, pominuly. Také banky značně změnily svoji strategii a žadatele o úvěr si začaly daleko více prověřovat. Vhodným kandidátem už tedy nebyl každý s jakýmkoliv příjmem. Bez ohledu na rok 2011 s enormním počtem nařízených exekucí, platební morálka domácností se ve srovnání s rokem 2010 opět zhoršila, neboť nařízených exekucí přibývalo. Přírůstek úvěrů v selhání toto tvrzení dle ČNB (2015b) potvrzuje.

Podobný vývoj v zadlužení českých domácností pokračoval také v roce 2013. Přírůstek byl pouze nepatrně vyšší ve srovnání s předchozím rokem. Počet nařízených exekucí nadále klesal a zde by mohly být projevy mírného zlepšení ve schopnosti domácností dostát svým finančním závazkům, neboť došlo k poklesu jak ve srovnání s předchozím rokem, tak také oproti roku 2010 a úvěry v selhání se podle ČNB (2015b) zvýšily pouze mírně.

Změnu ve vývoji počtu nařízených exekucí s sebou přinesl až rok 2014, kdy opět došlo k výraznému nárůstu. Naopak vývoj zadlužení byl velmi podobný minulému roku, dokonce došlo k opětovnému snížení meziročního přírůstku. Z uvedeného tedy vyplývá, že lidé jsou v pořizování nových úvěrů mnohem opatrnější než v průběhu celé sledované etapy, proto tak nízké meziroční přírůstky, a pravděpodobně nejsou schopni splácet úvěrové produkty pořízené v dřívější době a platební neschopnost následně vyústí v exekuční nařízení.

Obr. 24 Meziroční změny zadlužení a počtu nařízených exekucí v letech 2011-2014

8 Diskuze

V diskuzní části bakalářské práce budou rozebrány a porovnány výsledky provedeného zkoumání, uvedeno hodnocení vývoje platební morálky domácností České republiky ve sledovaném období a odpovězeno na výzkumnou otázku.

8.1 Celková výše zadlužení domácností

První sledované období a současně samotný počátek zadlužování domácností, tedy rok 2003-2006, byl charakteristický obrovským nárůstem zadlužení domácností. „Změna za léta 1995 až 2005 představuje nárůst dluhu českých domácností o více než 800 %, důvody růstu dluhů lze spatřovat zejména v těchto oblastech: otevřené horizonty spotřeby, změněný náhled na zadluženost, růst životní úrovně“ (czso.cz, 2005, str. 1). Na straně nabídky došlo k výrazné expanzi a na straně poptávky nastala změna preferencí, kdy spotřeba začala být upřednostňována před úsporami. Začátek nového tisíciletí byl tedy pomyslným startem setrvalého růstu objemu přijatých úvěrů domácnostmi.

Pro druhé sledované období, konkrétně 2007-2010, byl stěžejní rok 2008, kdy v České republice propukla světová finanční krize, jež výrazně přispěla ke zpomalení nárůstu dluhu. Zadlužení domácností vykazovalo opačný vývoj než v předchozím období a výše přírůstků se postupně snižovala. Další důležitou událostí bylo překročení hranice 1 bilionu korun v celkovém dluhu domácností. „České domácnosti dlužily koncem roku 2009 bankám bilion korun (973,5 mld. korun). Mimoto měly od ostatních poskytovatelů aktiv napůjčováno podle statistik dalších 104,1 mld. korun. Nejcharakterističtějším rysem zadlužování českých domácností byla v právě uplynulé dekádě jeho rychlost. Teprve počínající krizová situace v ekonomice ústící do technické recese ve čtvrtém čtvrtletí 2008 a prvním čtvrtletí 2009 oslabila i tempo růstu úvěrů poskytovaných bankami obyvatelstvu“ (czso.cz, 2010, str. 1).

Ve třetím sledovaném období, začínajícím rokem 2011, úvěrové produkty již byly přirozenou součástí životů domácností a často využívaným zdrojem finančních prostředků. „Pozitivní zprávou je, že domácnosti přehodnotily své úvěrové možnosti a nezadlužují se bezhlavě, jak tomu mnohdy bylo v „předkrizových“ letech. Ke zpomalení růstu dluhu přispěl ale i zpomalený realitní trh, kdy lidé vyčkávali na pokles cen nemovitostí. Bohužel ke snižování bankovního zadlužení domácností přispívá i odklon domácností od bankovních institucí a hledání zdrojů jinde“ (hypindex.cz, 2013). V posledních čtyřech letech byly také zaznamenány dlouhodobě nejnižší meziroční přírůstky zadlužení domácností a čtvrtinové nárůsty se tak pravděpodobně staly minulostí.

8.2 Struktura zadlužení domácností

Po celou dobu sledovaného období byl pro strukturu zadlužení domácností charakteristický vysoký podíl úvěrů na bydlení, který většinou kolísal mezi 60-70 %, což je předurčeno zejména vysokou nominální hodnotou těchto účelově poskytovaných úvěrů. Také podíl ostatních úvěrů se významně nemění a obvykle tvoří 11, případně 12 % z celkového dluhu.

Pro úvodní sledované období byly příznačné rapidní nárůsty všech složek zadlužení. V oblasti spotřebitelských úvěrů došlo k markantnímu růstu dluhu především díky poklesu úrokových sazeb a snahou bank zpřístupnit úvěry široké veřejnosti, která neváhala možnosti okamžitého čerpání cizích zdrojů využít. Zároveň také došlo k růstu reálných mezd a stagnaci cen nemovitostí, a tak přibylo domácností, které byly schopny pořídit si bydlení na úvěr, i tato složka zadlužení tedy zaznamenala vysoké meziroční přírůstky.

Počátek druhého sledovaného období byl příznivý pro hypotéky, jejichž úrokové sazby klesaly a objem poskytnutých úvěrů na bydlení významně rostl. V roce 2008 však zasáhla hypoteční trh finanční krize a banky přehodnotily svá stanoviska. Došlo k omezení poskytování hypoték bez dokládání příjmů a financování 100%LTV hypoték. V dalších letech už se tedy meziroční přírůstky značně snížily. V oblasti spotřebitelských úvěrů došlo poprvé k jejich poklesu, což bylo zapříčiněno snížením poptávky domácností po spotřebitelských úvěrech v nebankovním sektoru. Pokles přetrvával i v dalších letech, ani nebankovní společnosti tedy neudržely svojí pružnou reakcí na změny tržního prostředí rostoucí poptávku.

V posledním sledovaném období se domácnostem vrací optimismus a po letech nejistoty, jež panovala od roku 2008, opět začínají více financovat své bydlení prostřednictvím úvěrů, k čemuž jistě přispěly úrokové sazby, které padaly na historické minimum. V závěru období podíl úvěrů na bydlení atakoval hranici 70 %, což je již velmi výrazná část a symbolizuje nejčastější důvod přijetí dluhu domácnostmi. V oblasti spotřebitelských úvěrů nadále pokračuje klesající trend, pokles zadlužení v nebankovním sektoru v roce 2013 je v dalším roce vystřídán poklesem v bankovním sektoru, což může signalizovat, že se domácnosti v závěru období uchylují spíše k nebankovním půjčkám a již nesplňují podmínky pro poskytnutí bankovního úvěru.

8.3 Počet nařízených exekucí

První sledované období, tedy rok 2003-2006, byl charakteristický výrazným nárůstem počtu nově nařízených exekucí. Důvodem tohoto nárůstu však nebyla špatná platební morálka domácností a jejich neschopnost splácet přijaté úvěry, nýbrž vymáhání drobných pohledávek dopravních podniků, zdravotních pojišťoven či poskytovatelů energie. S ohledem na již uvedené faktory ovlivňující růst zadlužení a příčiny meziročních přírůstků počtu nařízených exekucí lze říci, že platební morálka domácností byla v prvním období na dobré úrovni a mezi přírůstky uvedených ukazatelů pravděpodobně nebyla příliš velká souvislost. Domácnosti tedy

byly schopny dostát svým finančním závazkům u bank a ostatních finančních institucí a vážné problémy se splácením nově přijatých úvěrů se vyskytovaly spíše výjimečně.

V rámci druhého sledovaného období, konkrétně 2007-2010, byl významný rok 2008, kdy se v České republice projevila světová finanční krize a meziroční přírůstek počtu nově nařízených exekucí dosáhl nejvyšší hodnoty za celé období. Lidé přišli o svá stávající zaměstnání, což se následně u většiny z nich stalo hlavním spouštěčem finančních problémů. V druhé polovině období již došlo ke značnému snížení přírůstků nově nařízených exekucí, které dosáhly svého dosavadního minima, a dokonce se projevily mírné náznaky oživení české ekonomiky. Na základě výrazného nárůstu počtu nařízených exekucí je možné předpokládat, že v druhém sledovaném období došlo k propadu platební morálky domácností, lidé nebyli schopni dostát svým dříve přijatým finančním závazkům a vlivem soudobých událostí jejich platební neschopnost vyústila v exekuční nařízení.

Ve třetím sledovaném období, začínajícím rokem 2011, vývoj počtu nařízených exekucí ovlivnila úprava exekučního řádu, a tak došlo v roce 2011 opět k výraznému nárůstu jejich počtu. Mimo tento nárůst v důsledku změny exekučního řádu, počet nařízených exekucí je v daném období přesto vysoký a zcela jistě došlo ke zhoršení platební morálky domácností. Náznaky mírného zlepšení s sebou přinesl až rok 2013, kdy se počet exekucí snížil, v dalším roce však došlo k jejich opětovnému nárůstu, k významnějšímu zlepšení platební morálky domácností tedy pravděpodobně nedošlo.

Jak vyplývá z výše uvedeného shrnutí, byla nalezena odpověď na výzkumnou otázku, zda došlo v průběhu posledních dvanácti let ke zlepšení platební morálky domácností České republiky. Předpoklad zlepšení platební morálky se nepotvrdil a lze konstatovat, že po odeznění prvního sledovaného období dochází neustále k jejímu zhoršení, snižující se přírůstky zadluženosti značí neschopnost domácností splácet úvěry přijaté v dřívějších letech a pokles počtu nařízených exekucí byl v průběhu daného období zcela výjimečný jev.

Sledování vývoje finanční gramotnosti domácností v rámci sekundárního cíle značí, že v úvodních letech nového tisíciletí finanční gramotnost nebyla příliš aktuálním tématem a domácnosti se při výběru úvěrového produktu pravděpodobně rozhodovaly na základě doporučení, reklamy či vlastního uvážení. Patrně však nešlo o důkladné porovnání dostupných možností a naprosto jistou orientaci na finančním trhu, což se mohlo projevit od roku 2010, kdy domácnosti nebyly schopny dostát nevýhodným finančním závazkům. V posledních letech však řada subjektů zapracovala na šíření finanční gramotnosti, což je jistě investice do budoucna, ale na výsledky je nyní ještě brzy, aktuálně dochází spíše k projevům finanční (ne)gramotnosti domácností v uplynulém desetiletí. Zhodnocení finanční gramotnosti je tedy obtížné, neboť teprve doznívají důsledky prvotního neuváženého úvěrování.

9 Závěr

Vypracováním této bakalářské práce jsem se obohatila hned v několika směrech. V úvodní části jsem si osvojila charakteristiku základních úvěrových produktů dostupných na finančním trhu, strukturu zadlužení domácností a možnosti provedení a časový průběh exekučního řízení.

Klíčový pro mě však byl nový pohled na soudobý fenomén života na dluh, který je obsažen v mé práci, a to vývoj tohoto trendu v čase. Zde je zachycena naprostá změna významu slova „úvěr“, kdy se z takřka neznámého termínu stalo jedno z nejčastěji skloňovaných slov v oblasti financí, a to jak mezi lidmi, tak také v médiích. Ve většině veřejných diskuzí je zadlužení domácností prezentováno jako aktuální problém moderního života a na jeho počátky, příčiny a následný průběh se poukazuje jen zřídka. Bylo tedy velmi zajímavé zkoumat souvislosti mezi zadlužením domácností a počtem nařízených exekucí v průběhu zvoleného období a sekundárně pozorovat vývoj zadlužení u bankovních a nebankovních institucí. Své poznatky jsem obohatila také při zkoumání úplných počátků zadlužování, nejčastějších důvodů vedoucích k přijetí závazku na několik let, změn v chování domácností a v neposlední řadě také vlivů tehdejších událostí na jejich platební morálku. Dále jsem si také ucelila vývoj ekonomického prostředí našeho státu v posledních dvanácti letech a připomněla si průběh celosvětové finanční krize, jež zasáhla naše hospodářství v roce 2008 a výrazně se projevila na platební morálce domácností.

Novou zkušeností se pro mě stala také komunikace s orgány státní správy, konkrétně s Ministerstvem spravedlnosti a Exekutorskou komorou ČR, které mne velmi mile překvapily svým vstřícným jednáním a pohotovou reakcí, když jsem žádala o poskytnutí potřebných zdrojů k mé práci.

Cíl práce, tedy prokázání kauzality mezi zadlužeností českých domácností a počtu nařízených exekucí nebyl naplněn, neboť z argumentů uvedených v diskuzní části vyplývá, že vývoj počtu nařízených exekucí závisel spíše na ekonomickém prostředí a soudobých událostech než na růstu celkového dluhu domácností. V průběhu sledovaného období můžeme pozorovat odlišný vývoj těchto ukazatelů a veškeré přírůstky, či případné poklesy, byly patřičně zdůvodněny na základě aktuálního vývoje na finančním trhu.

Bakalářskou práci, tedy z osobního hlediska, hodnotím jako velmi přínosnou. Otázkou však zůstává, zda se v budoucnu potvrdí predikce odborníků o pokračujícím nárůstu zadlužení domácností, či dojde k další zásadní změně v jejich chování a úspory se opět stanou prioritou.

10 Literatura

43. *Náklady exekuce* [online]. [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/892-43-naklady-exekuce?w=>
5. *Zadluženost domácností* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536638/1533055.pdf/e8be9d40-104e-4ca0-8df3-4aff1ea59c01?version=1.0>
- ARAD systém časových řad* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=AAD&p_sestuid=&p_lang=CS
- ARAD systém časových řad* [online]. [cit. 2016-04-19]. 2015b. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.VYSTUP?p_period=12&p_sort=2&p_des=50&p_sestuid=22023&p_uka=17&p_strid=AABBAE&p_od=200301&p_d_o=201512&p_lang=CS&p_format=0&p_decsep=%2C
- BALABÁN, ZDENĚK (ED.) A IVAN NOVESKÝ. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: COFET, c2009, 448 s. ISBN 978-80-254-4207-4.
- Bankovní statistika: Měnová a finanční statistika* [online]. [cit. 2016-01-29]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=AAD
- CELKOVÉ zadlužení domácností (v mil. Kč) - ekonomika ČNB* [online]. 2015a. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/celkove-zadluzeni-domacnosti-v-mil-kc/>
- České domácnosti dluží bilion* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/ceske-domacnosti-dluzi-bilion-2009-n7dnrbgk2s>.
- Češi a finanční gramotnost? Horší je jen Mexiko a Slovensko... Read more:* <http://www.investujeme.cz/cesi-a-financni-gramotnost-horsi-je-jen-mexiko-a-slovensko/#ixzz3yv1L1oMK> [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.investujeme.cz/cesi-a-financni-gramotnost-horsi-je-jen-mexiko-a-slovensko/>
- Dluhy domácností klesly. Důvod k radosti ale není* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.hypoindex.cz/dluhy-domacnosti-klesly-duvod-k-radosti-ale-neni/>
- DVOŘÁK, PAVEL. *Finanční gramotnost: tempo a struktura zadlužování českých domácností* [online]. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <http://nf.vse.cz/wp-content/uploads/Dvo%C5%99%C3%A1k-Pavel1.pdf>
- Exekuce 2013: změny stručně, jasně, přehledně* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/exekuce/245424-exekuce-2013-zmeny-strucne-jasne-prehledne>
- Exekutorská komora České republiky* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/830-17-vsechno-co-jste-chteli-vedet-o-exekucich-ale-bali-jste-se-zeptat-1-dil-slucovani-exekuci?w=>

- Exekutorská komora České republiky: Základní rozdíly mezi soudním exekutorem a vymahačem* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/844-29-zakladni-rozdily-mezi-soudnim-exekutorem-a-vymahacem?w=>
- Finanční gramotnost Čechů se za devět let zlepšila jen málo* [online]. [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/financni-gramotnost-cechu-se-za-devet-let-zlepsila-jen-malo/1189366>
- Historie hypotečních úvěrů* [online]. [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.partners.cz/cs/produkty/hypoteky/historie-hypotecnich-uveru/>
- Hypotéky trhaly loni rekordy, jejich objem přesáhl 190 miliard Kč* [online]. [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.financninoviny.cz/os-finance/hypoteky/zpravy/hypoteky-trhaly-loni-rekordy-jejich-objem-presahl-190-miliard-kc/1305485>
- JANDA, JOSEF. *Jak žít šťastně na dluh*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 176 s. Finance pro každého. ISBN 978-80-247-4833-7.
- K některým změnám exekučního řádu* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://www.e-advokacie.cz/cs/clanky/k-nekterym-zmenam-exekucniho-radu>
- Kolik platíme za úvěry podle ČNB* [online]. [cit. 2016-04-24]. 2014a. Dostupné z: <http://www.hypoindex.cz/kolik-platime-za-uvery-podle-cnb/>
- NOVÉ (VYŠŠÍ) NEZABAVITELNÉ ČÁSTKY (NEZABAVITELNÉ MINIMUM) PŘI EXEKUČNÍCH SRÁŽKÁCH ZE MZDY PRO ROK 2016* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nove-vyssi-nezabavitelne-castky-nezabavitelne-minimum-pri-exekucnich-srazkach-ze-mzdy-pro-rok-2016-99997.html>
- Novela občanského soudního řádu a exekučního řádu* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://zpravy.alfa9.cz/absolutenm/templates/zprava.aspx?a=39010>
- Novelizace Exekučního řádu 2015 přinese častější návštěvy exekutorů* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://www.pravniochranamajetku.cz/36-clanky-ze-sveta-exekuci/novelizace-exekucniho-radu-2015-prinese-take-astejsi-navstevy-exekutoru/>
- Očima expertů: Stát vymaže tisíce poskytovatelů půjček. Zmizí s nimi lichva?* [online]. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/spotrebiteleske-uvery/302978-ocima-expertu-stat-vymaze-tisice-poskytovatelu-pujcek-zmizi-s-nimi-lichva>
- Počet exekucí v loňském roce vzrostl (01.04.2015)* [online]. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/1959-pocet-exekuci-v-lonskem-roce-vzrostl-01-04-2015?w=>
- SMRČKA, LUBOŠ. *Osobní a rodinné finance: (svět rodinných financí - jak spořit a rozmnožovat majetek)*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007, 257 s. ISBN 978-80-86946-41-2.
- Statistika a výkaznictví* [online]. [cit. 2016-05-15]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/vykazy-soudu-a-statnich-zastupitelstvi.html;jsessionid=162104718805c5f7eba6d4d48724>

- SYROVÝ, PETR A MARTIN NOVOTNÝ. *Osobní a rodinné finance*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003, 171 s. Osobní a rodinné finance. ISBN 80-247-0478-1.
- Zadluženost roste rychleji než počet exekucí* [online]. [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/104128-zadluzenost-roste-rychleji-nez-pocet-exekuci/>
- ZAJÍČKOVÁ, DRAHOMÍRA, JAN VLACH A SIMONA SEVERA. *Struktura spotřeby domácností zaměstnanců a důchodců v letech 2004-2008, sociálně-ekonomické souvislosti na začátku 21. století* [online]. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_330.pdf
- Zpráva o stavu a vývoji nebankovního leasingového, úvěrového a factoringového trhu v ČR v 1. pololetí 2009* [online]. [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yVz_TGqpyzIJ:www.clfa.cz/statistiky/zprava_o_stavu_trhu_2009_2q.doc+&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz
- Životní minimum ani od příštího roku nestoupne. Chodit do práce se musí vyplácet víc, říká Marksová* [online]. [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/finance/zivotni-minimum-ani-od-pristiho-roku-nestoupne-chodit-do-pra/r~91ee4388951411e594520025900fea04/>